

Nemzeti Köszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Intézményi Tudományos Diákköri Konferencia

**A BM III/I. Csoportfőnöksége és annak információs
jelentései a nemzetközi helyzettel való
összefüggésben
1975-1985 között**

JELIGE: Quo Vadis

2024.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. A vizsgált időszak	5
2. Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség	17
2.1. A szervezet feladatköre.....	21
2.2. A szervezet módszerei	28
3. Információs jelentések	32
Befejezés	45
Irodalomjegyzék	47
Levéltári források	47
Tudományos munkák, publikációk	48
Internetes források.....	49
Ábrák	51

Bevezetés

A hírszerzés végigkísérte az emberiség történelmét, már az ókortól a hatalmak szerves részét képezi. Közismert az a mondás, miszerint a kémkedés egyidős az emberiséggel. Bár az idők során a célok specializálódtak és a módszerek változtak, maga a tevékenység fennmaradt, és amennyiben megengedhetek egy ilyen kijelentést, fennmarad továbbra is, véget csak az emberi történelemmel együtt érhet.

A hírszerzés magában foglalja az információk megszerzését, elemzését és értékelését, és abból jelentések készítését. Célja, hogy elősegítse a nemzet biztonságának fenntartását és megkönnyítse a kormányzat döntéshozatalát. Ezen megszerzett információk jelentős része titkos, kiszivárogtatása komoly veszélybe sodorhatja az államot. Napjainkban a hírszerző tevékenységgel összefüggő információkat éppen ebből kifolyólag minősítéssel védik. A demokratikus országok titkosszolgálatainak többségére jellemző, hogy az így védett dokumentumokat, ha kivonatolva is, de bizonyos idő elteltével, amikor már a nyilvánosságra hozatala érdekeket nem sért, elérhetővé teszik. Ha ezeket a dokumentumokat megvizsgáljuk elképzelhető, hogy bizonyos történelmi eseményeket más nézőpontból is megismerhetünk, esetleg komoly összefüggéseket is fellelhetünk.

Kutatásom fő vonalát a hidegháborús Magyarország (Magyar Népköztársaság) hírszerző szervezete, a Belügyminisztérium III/I-es Csoportfőnöksége képezi. Legfőbb kutatási célom a hidegháborús viszonyokat és kapcsolatokat összehasonlítani a korabeli magyar információs jelentésekkel. Amikor kutatásom időszakának leszűkítésére került sor, az 1975 és 1985 közötti intervallumot találtam a legmegfelelőbbnek. Ez a periódus két részre bontható: a hetvenes évek végén még érzékelhető a *détente*, azaz az enyhülés-politika, ám ezt az afganisztáni szovjet intervenció hatására egy nyers hidegháborús viszony váltotta fel a nyolcvanas évekre.

Kutatásom megkezdésekor három kérdést állítottam magam elé.

Első felállított kutatási kérdésem a következő: történt-e bármilyen hírszerző tevékenység a szocialista államok, illetve a Szovjetunió irányába, és ha igen, milyen mértékben? - Úgy gondolom, a szovjet vezetés szabályai ellenére igenis volt arra példa, hogy a magyar hírszerzés a keleti blokkot, vagy akár a Szovjetuniót vette célkeresztbe.

Második kutatási kérdésem a számadatok megoszlására vonatkozik: melyik országról készült a legtöbb információs jelentés az időszakban? - A tézisem szerint az Amerikai Egyesült Államok képezte a magyar információs igény központját.

Utolsó kutatási kérdésem a korszakkal kapcsolatos: hogyan hatott a magyar hírszerzés célpontjaira és mértékére a kis hidegháború? - Kutatásom előtt a nyugati országokkal szembeni információs jelentések hirtelen számbeli megugrására számítok, illetve úgy vélem, a kialakult helyzet a Közel-Kelet, főként Afganisztán irányába folyó magyar hírszerzés mértékét is megnövelte.

A módszertant illetően fontos megjegyezni, hogy a legtöbb forrásom az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára iratanyagának (ÁBTL) részét képezi. Az ÁBTL jóvoltából kutatási engedélyhez jutottam 2024 tavaszán, így elemezhettem a BM III/I. és III/II. iratait. A levéltári munka mellett tanulmányokat, elektronikus folyóiratokat, újságcikkeket, elektronikus enciklopédiákat dolgoztam fel.

Kutatásom központi szereplőjeként azt vizsgálom, hogy melyik célpontokra irányult a BM III/I. tevékenysége a korszakban, eredményeimet pedig a nemzetközi helyzettel összehasonlítva magyarázom. Ehhez elengedhetetlennek tartom a korszak szükség szerinti kifejtését, és a III/I. működésének feltárását. A dolgozatomat ennek megfelelően három részre osztottam: az első fejezetben egy összefoglaló történelmi áttekintés olvasható, a második fejezetben megvizsgáltam a magyar hírszerzés rendszerének belső struktúráját, a harmadik fejezetben pedig az információs jelentéseket elemezve igazoltam vagy cáfoltam a korábban említett kutatási hipotéziseimet.

A hidegháborús időszak magyar hírszerzésének vizsgálata nem csak a múlt megértése szempontjából fontos. Érdekes következtetéseket enged levonni napjaink hírszerzéséről, megértve azt, hogy miként formálták a nemzetközi történések a nemzeti hírszerzést. Remélem, hogy e dolgozat betekintést nyújt az olvasóknak a hírszerzés rejtett aspektusaiba.

1. A vizsgált időszak

Walter Lippman, amerikai publicista volt az első, aki a „cold war” (hidegháború) kifejezést a köztudatba hozta. Ez a szóösszetétel tökéletesen magába foglalja az 1945 és 1990 közötti időszak tartalmát, melyet leginkább az ideológiai összecsapás, az ellenséges propaganda és a proxy háborúk koraként lehet körülírni. A magyar szakfordítás tükörfordítást alkalmazva ültette át a „hidegháború” kifejezést a magyar tudományos- és közéleti terminológiába, jelenleg pedig egy általános digitális archívumban több, mint 129.000¹ tudományos értekezésben lelhető fel a fogalom. Csak a Nemzeti Közzolgálati Egyetem online könyvtárában 717² valamely hidegháborús kérdéskört tárgyaló tudományos szemelvényre lelhetünk.

1945. május 8-án kihirdették az európai győzelmet, majd miután az Amerikai Egyesült Államok (továbbiakban: USA vagy Egyesült Államok) rávette a szovjet vezetést korábban tett ígéreteiknek betartására, a Szovjetunió segítségével kapitulációra kényszerítették a japán agresszort, és szeptember 2-án közösen lezárták a második világháborút. Ezt követően a győztes nyugati szövetségen belül két nagyhatalom ereje és ambíciója tűnt ki különösen: az USA-é és a Szovjetunióé.

Világszerte ismert Churchill fultoni beszéde, melyben figyelmeztette a világot arra, hogy a kontinenst egy „vasfüggöny” fogja kettéválasztani – a jóslat a későbbiekben be is igazolódott. De milyen tényezők sarkallhatták Churchillt erre a következtetésre? A Szovjetunió kommunista ideológiája révén megalapozta a nyugati országokkal való szembenállást, tekintve, hogy azok teljes ellentétje volt. A világháború idején lehetőséghez jutott, hogy csatlakozzon a Hitler-ellenes szövetséghez, amit meg is tett, részben abban a reményben, hogy ezzel majd nyitni tud a Nyugat felé.³ A nyugati oldalról olyan gazdasági és politikai szankciókat szabtak ki a Szovjetunióra, mellyel csaknem blokád alá vonták. Az ország ennek hatására – részben kényszerűségből – az önellátó gazdasági modell mellett döntött. Az Egyesült Államok 1947 tavaszától következetesen a Szovjetunió erejének visszaszorítására irányuló politikát folytatott. Ennek alapját képezte a Truman-doktrína, melynek oka, hogy az Egyesült Államok észlelte a Szovjetunió egyre agresszívabb expanzíós törekvéseit. Görögországban a kommunista megmozdulások miatt polgárháború tört ki, melynek során Nagy-Britannia támogatni kezdte a

¹Arcanum Digitális Tudománytár, 2024.09.27.

²Nemzeti Közzolgálati Egyetem Online Könyvtár, 2024.09.27.

³KEMÉNY LÁSZLÓ, 2019: 28

kommunistákkal szemben álló monarchistákat, azonban a britek idővel jelezték, hogy már nem tudják tovább patronálni az országot⁴. Ekkor vette át az anyagi és katonai segítségnyújtást az Egyesült Államok, az akkor meghirdetett Truman-doktrínára⁵ hivatkozva. Az amerikai elnök doktrínájában tisztán deklarálta azt, hogy hajlandó komoly segítséget nyújtani azoknak az országoknak, akik szovjet elnyomás alatt élnek, ezzel a lépéssel megkezdve a hidegháború folyamatát. Erre egy kevésbé relevánsabb választ kapott az USA, Andrej Zsdanov, szovjet külügyminiszter doktrínájában, mely saját országát demokratikusnak titulálva igyekezett ámítani a Nyugatot és erősíteni a keleti blokk tagjainak lojalitását a Szovjetunió felé.

Ugyanebben az évben hirdették meg a Marshall-tervet, ennek keretében a szuperhatalom a világháború után romokban maradt Európát kívánta felzárkóztatni. George C. Marshall⁶ terve azonban kettős célt hivatott beteljesíteni: egyrészt a világháború infrastrukturális rombolása után újra vásárlóképes piacot akart szerezni az Egyesült Államoknak, másrészt szét akarta választani a Szovjetuniót és az általa elfoglalt országokat. A Szovjetunió ezt sem hagyta válasz nélkül, meghirdette a Molotov-tervet⁷, majd létrehozta a KGST⁸-t, mint kommunista gazdasági együttműködést, azonban egyik sem érhetett az Egyesült Államok által felvázolt lehetőség nyomába. (A KGST annyira elmaradott volt, hogy közel tíz évig még elfogadott alapokmánnyal sem rendelkezett.⁹)

Tisztázandó a tény, miszerint a hidegháború nem tekinthető egy lineáris jellegű folyamatnak.¹⁰ Alapvető különbség egy melegháború és a hidegháború között az, hogy míg az államok a hidegháború elhúzódó évtizedei alatt egymás ideológiáját próbálták megváltoztatni, addig egy aktív fegyveres összecsapásnál ez nem volt cél. A folyamatos versengés, egymás fenyegetése fennállt - példa erre a NATO, majd a Varsói Szerződés kiépítése, mint tökéletes stratégiai kommunikációs üzenetek. A megadást egyik fél sem vette számításba, az ideológiai harcot a végsőig folytatni tervezték. Ez a tevékenység bizonyítja, hogy a hidegháború végig fennállt, és csak az egyik fél teljes felbomlásával szűnhetett meg, ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lett volna enyhülési időszak. Egy új megközelítés szerint az enyhülés már 1953-ban elkezdődött és folyamatosan érvényben volt egészen az 1991-es felbomlásig. Az 1953-ban kezdődött enyhülés legfőbb magyarázata nem Sztálin halála, hanem a technológiai fejlődés, az

⁴ The National WW2 Museum New Orleans, 2020

⁵ TARIÁN M. TAMÁS, Rubicon

⁶ George C. Marshall az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere 1947 és 1949 között.

⁷ Megalkotója Vjacseszlav Mihajlovics Molotov szovjet politikus.

⁸ Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa

⁹ Múlt-Kor, 2004

¹⁰ BÉKÉS CSABA, 2021:3

atombombák fejlesztésének kora. A Trinity-teszt¹¹ sikerén felbuzdulva az amerikaiak véghez vittek két éles nukleáris támadást, mellyel összesen több, mint 150.000 ember halálát okozták.¹² Miután 1949-ben a Szovjetunió is letesztelte első (a Fat Man-ről másolt) atombombáját, válaszul Truman amerikai elnök engedélyezte a hidrogénbomba-fejlesztő projektet,¹³ melynek termékét le is tesztelték 1954-ben a Castle Bravo keretében, ezzel hatalmas károkat okozva, és egyben ösztönözve a Szovjetuniót, hogy maga is elkészítse saját hidrogénbombáját (Cár-bomba)¹⁴. A Szovjetunió a két világháború között nem jelenthetett nagymértékű veszélyt az Egyesült Államokra, hiszen – bár hatalmas területe volt, de elmaradottsága katonailag jóval gyengébbé tette. Viszont ez az erőviszony megváltozott az 1950-es évek elejére, amikor mindkét szuperhatalom atomhatalommá vált. A termonukleáris fegyverrel való rendelkezés magában foglalta a kölcsönös megsemmisítés lehetőségét, a totális világégést azonban mindkét fél el akarta kerülni, így céljaikat kénytelenek voltak békés módszerekkel elérni, az egyes krízishelyzeteket az atomfegyverek bevetése nélkül, diplomáciai úton rendezni. Ez a folyamatos kényszerű kooperáció egyfajta interdependenciához vezetett a két szuperhatalom között, melyre kitűnő példa J. F. Kennedy elnök¹⁵ titkos megállapodása a szovjetekkel.

Miután lezajlott az 1961-es disznó-öbölbeli inváziós kísérlet,¹⁶ a kubai kommunista vezetők attól tartva, hogy az USA megtámadja az országot, megállapodtak a Szovjetunióval arról, hogy Kuba területére atomrakétákat telepítsenek. Kennedy elnök amerikai válaszlépéseként 500 km hosszan tengeri blokádot vontak a szigetország köré, megakadályozva ezzel a további rakéták szállítását.¹⁷ A kialakult kubai konfliktus az egyik legveszélyesebb hidegháborús válságként él a történelemben. Az esetleges nukleáris csapáshoz mindkét ország rendkívül közel került, azonban kölcsönösen tartva a másik esetleges pusztítási ambícióitól, végül üzenetváltások¹⁸ útján, diplomatikusan rendezték a kialakult konfliktust. Moszkva beleegyezett a szovjet rakéták Kubából való kivonásába, cserébe azonban komoly intézkedéseket követelt meg az Egyesült Államoktól. Kennedy nem csak a blokádnak a beszüntetéséről tett ígéretet, hanem megfogadta azt is, hogy kivonja az összes amerikai rakétát a Szovjetunióval határos, NATO tagságát már elnyert Törökországból.¹⁹ Ez a titkos megállapodás az ellenfelek között tökéletes bizonyítéka a

¹¹ Air Force Nuclear Weapons Center

¹² National Museum of United States Air Force

¹³ Truman Library

¹⁴ SZÜCS LÁSZLÓ, HONVÉDELEM, 2022

¹⁵ John Fitzgerald Kennedy az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1961 és 1963 között.

¹⁶ TARJÁN M. TAMÁS, Rubicon

¹⁷ John F. Kennedy Presidential Library and Museum

¹⁸ The National Archives

¹⁹ Grotius.hu

kényszerű kooperációnak, tekintve, hogy Kennedy képes volt a NATO szövetségesek háta mögött egy igen degradáló egyezményt kötni a katonai szervezet elsőszámú ellenségével. A kubai rakétaválság megalapozott indokot teremtett az Egyesült Államoknak, az Egyesült Királyságnak és a Szovjetunióknak arra, hogy 1963-ban mindhárman aláírják az atomcsend-egyezményt, ezzel megfogadva, hogy nem hajtanak végre több atombomba-kísérletet²⁰. Az enyhülés folytatódott annak ellenére, hogy a fegyverkezési verseny nem állt le. A kubai rakétaválságon kívül csupán néhány olyan konfliktusra van példa, melyek melegháborús veszélyt rejtettek magukban.²¹ Ilyenek voltak a koreai és a vietnámi háborúk, a második berlini válság vagy Afganisztán szovjet megszállása. Ezekkel ellentétben a szuezi válság nem foglalt magában valós melegháborús fenyegetést, hiszen a Szovjetunió még idő előtt leállította Egyiptom támogatását. Mi több, Szuezi inkább azt bizonyítja, hogy a nyugati szövetségi rendszeren belül is éppúgy megjelentek a komoly belső konfliktusok. Természetesen ez a válság is az alapvető szuperhatalmi szembenállásból alakult ki, azonban miután a Szovjetunió kilépett a konfliktusból, veszélyessé vált az elmérgekedett versengés a két nyugati szövetséges, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia között. A szuezi válság számos dologra felhívta a globális biztonságpolitika figyelmét. Egyik fontos tanulsága az, hogy a nyugati szövetségi rendszer sem megbonthatatlan, ugyanúgy fellelhetőek benne az ellentétek, melyek egy erőteljes politikai befolyással akár komolyabb belső konfliktusokká is erősödhetnek volna.

Tagadhatatlan, hogy a korszakban az Egyesült Államok is küzdött néhány komoly belső problémával. Beszélhetnék itt a Rosenberg-házaspár atomkémkedési peréről,²² ami nagy presztízsveszteséget jelentett az amerikai kémelhárításnak, vagy megemlíthetném McCarthy szenátor kommunista boszorkányüldözését,²³ amely alapjaiban ásta alá azt az utópikus elképzelést, miszerint az USA a béke és demokrácia mesebeli otthona. Azonban ezen történések az 50-es évek viszonyait tárják fel, én pedig úgy gondolom, sokkalta témámba illő egy 1970-es években megtörtént esemény: a titkos Pentagon-iratok nyilvánosságra kerülése.

Ennek valós neve: „United States – Vietnam Relations 1945-1967”,²⁴ szerzője egy bizonyos „Vietnám munkacsoport” volt. Ennek keretében számos államtitokra fény derült egy több, mint húsz éves időszakról, mely a hetvenes évekre hatalmas port kavart. Az iratok többek között feltárták, hogy Truman elnök kormányzati-katonai segítséget nyújtott Franciaországnak a

²⁰ Arcanum Digitális Tudománytár

²¹ BÉKÉS CSABA, 2021:4

²² JOHN PHILIP JENKINS, Britannica.hu, 2024

²³ United State Senate

²⁴ CIA, RDP80R01720R001200090001-5

kommunista vezetésű Viet Minh elleni gyarmati háborúban, ezzel közvetlenül bevonva az Egyesült Államokat Vietnámba. Fény derült Lyndon B. Johnson²⁵ elnök titkos tevékenységére, arra, hogy miként fokozta az Észak-Vietnám elleni titkos hadviselést már egy évvel azelőtt, hogy az Egyesült Államok mélyebb szerepvállalását nyilvánosságra hozta volna. Johnson 1965-ben elrendelte Észak-Vietnám bombázását annak ellenére, hogy az amerikai hírszerző közösség úgy ítélte meg, hogy ez nem fogja Észak-Vietnámot arra késztetni, hogy megszüntesse a vietkong lázadás támogatását Dél-Vietnámban.

A vietnámi háborúra végül úgy emlékezhetünk, mint az Egyesült Államok egyik legnagyobb ballépésére. Hidegháborús nyomás miatt lépett be egy harmadik világbeli háborúba, majd felismerte, hogy hiába a technológiai elsőbbség, a vietkong gerillák a japánok elleni háború során a múltban tökélyre fejlesztették rejtőzködő harcmodorukat. Miután az Egyesült Államok hatalmas emberveszteségeket szenvedett és emiatt rendkívüli kormányellenességet váltott ki a háttérországból, az eddig támogatott dél-vietnámiak tudta nélkül békeszerződést kötött Észak-Vietnámmal, és kivonult a területről, mely ezután Vietnámi Szocialista Köztársaság néven egyesült. A Pentagon iratok nyilvánosságra kerülése a hetvenes évek elején hatalmas port kavart, és a népben bizalmatlanságot keltve ez a történet letette egy belső válság alapkövét.

Korábban már megemlítettem azt az újító álláspontot, miszerint a hidegháborús enyhülés már 1953-ban megkezdődött és egészen 1991-ig folyamatosan jelen volt.²⁶ Azonban ki kell fejtenem, hogy miért nem értek egyet ezen kijelentés egészével. Az enyhülés valóban jelen volt már 1953-tól, a nukleáris és termonukleáris fegyverek okán, de voltak olyan közvetett konfliktusok a szuperhatalmak között, melyek nem csak megállították, de olykor akár évekre visszavetették az enyhülési folyamatot. Erre szolgált tökéletes példát a korábban kifejtett kubai rakétaválság, ám a hatvanas évek elején erre a konfliktusra sikerült diplomáciai úton megoldást találni – elsősorban az amerikai engedékenységnak köszönhetően. Nixon²⁷ 1969-es „*détente*” politikájával az enyhülés korszaka szintet lépett. Henry Kissingerrel²⁸ az oldalán Nixon új megvilágításba hozta a szembenállást, mely hatására megkezdődtek az első fegyverkorlátozási tárgyalások is. Ennek eredményeképpen 1972-ben mindkét fél aláírta a SALT 1-es szerződést (Stratégiai Fegyverkorlátozási Tárgyalások). A szerződés bár nem szüntette meg teljesen a fegyverkezési versenyt, lényegesen lelassította azt, így az enyhülési időszak egy igen mérvadó eseményeként jegyezhetjük meg. Ennek utódja volt a SALT 2, mely

²⁵ Az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1963 és 1969 között.

²⁶ BÉKÉS CSABA, 2021:5

²⁷ Richard Nixon az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1969 és 1974 között.

²⁸ Henry Kissinger az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere 1973 és 1977 között.

további mennyiségi és minőségi korlátozásokat tartalmazott. Az egyezmény eredetileg 1974-re volt ütemezve, azonban a Watergate-botrány Nixon lemondása és az elnökváltás miatt végül csak jóval később, 1979 közepére sikerült előkészíteni.²⁹ Ez a szerződés azonban már sokkal körülményesebb volt, mint „kistestvére”: egyes kérdésekben a szerződő felek nem tudtak megállapodni, mindeközben pedig kialakulóban volt az afganisztáni konfliktus. Végül a SALT 2-t bár aláírták, az Egyesült Államok Törvényhozása - az afganisztáni szovjet megszállásra hivatkozva - nem ratifikálta.

A hetvenes évek pozitív diplomáciai eseményei a helsinki folyamat eredményeinek is tekinthetők, mégis a hidegháború egyik legfontosabb mérföldkövét, a Helsinki Záróokmány aláírása jelentette. A vietnámi háború lezárását követően néhány hónappal, 1975. augusztus 1-én írták alá az európai védelmi értekezlet hosszas tárgyalásainak záródokumentumaként, a szuperhatalmak közötti feszültség csökkentésének érdekében.³⁰ A dokumentum három „kosárból” állt: az első a biztonsági kérdéskört foglalta magába, a második a gazdasági, kereskedelmi és környezetvédelmi együttműködésről szóló megállapodásokat, a harmadik kosár pedig az emberi jogok tiszteletben tartására helyezte a hangsúlyt. Ez utóbbit tartják a legfontosabbnak a három közül, hiszen ennek deklarálásával az emberek, eszmék és információk szabadabban áramolhattak, *„valójában ezeknek a tényezőknek a valóságban csak marginális szerepük volt a régióban lezajlott folyamatokra”*³¹ (Sztálin már 1945-ben hasonló tartalmú okmányt írt alá, de nem tartotta be – United Nations Charter).³² Amennyiben a Szovjetunió összeomlásának okait akarjuk feltárni, a leglényegesebb szerepet a második kosárnak kell tulajdonítanunk, melynek a középpontjában a gazdasági faktor állt. A hitellehetőségek kiszélesedésével az országok egyre inkább „elnyugatosodtak”, ami rövid időn belül egy – a Szovjetunió részéről – visszafordíthatatlan folyamattá nőtte ki magát. Így kijelenthetem, hogy a tizenöt évvel később bekövetkezett rendszerváltás, ha csak közvetetten is, de visszavezethető a Helsinki Záróokmányra.

Az enyhülési korszak intenzitását nagyban befolyásolta az adott korszakban hatalmon lévő amerikai kormánypárt és elnök. Nixon lemondása után a Republikánus Párt addigi alelnöke, Gerald Ford³³ jutott elnöki pozícióba (bármiféle választás nélkül). Ford folytatni próbálta a Nixon által elérteteket, azonban az enyhülés mértéke fokozatosan csökkent az ő vezetése során

²⁹ Arcanum Digitális Tudománytár

³⁰ Magyar Helsinki Bizottság

³¹ BÉKÉS CSABA, 2021:13

³² United Nations

³³ Az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1974 és 1977 között.

és az őt követő Jimmy Carter³⁴ adminisztráció alatt is. Carter a Demokrata Párt keretében nyerte meg az 1977-es választást, és bár próbálta fenntartani a „*détente*” politikát, egyre komolyabb kihívásokkal kellett szembenéznie. 1981-ben (a már általam sokat emlegetett kis hidegháború feszültségekkal teli időszakában) újra a Republikánus Párt került az élre, Ronald Reagannel, aki adminisztrációs idejét a Szovjetunióval eddig elérték lerombolásának szentelte, ezzel visszavetve, sőt, megszakítva az enyhülést. De miért alakult ki újra az ellenségeskedés a szuperhatalmak között?

Míg a szovjet vezetés ragaszkodott volna a diplomácia útján elért pozitív eredményekhez (nyugati hitel-lehetőségeit kívánta megtartani), és a nyugati szövetségesek is az enyhülést akarták megőrizni, a nyugati félnek egészen az olajválságig meggyőződése volt, hogy nem szorul rá erre a kooperációra.³⁵ A hetvenes évek során mind Leonyid Brezsnyev,³⁶ mind pedig Henry Kissinger kijelentette, hogy a hidegháború a végét járja, de mindketten azon az állásponton voltak, hogy ez csak a másik ideológiájának megsemmisítésével működhet. Ez a kijelentés azonban nem feltétlenül állja meg a helyét a korszakot illetően. Míg a hidegháború kezdeti időszakának alapvető jellemzője volt, hogy a konfliktus alapja az ideológiai különbség, az 1970-es évek során ez áthelyeződött a stratégiai fontos elemek birtoklására. Az ipar rohamos kiszélesedésével mindkét tábornak szüksége volt a folyamatos olajellátásra, melyet a politikailag igen instabil Közel-Kelet szolgáltatott. Amikor a nyugati országok Izraelt kezdték támogatni a Jom kippuri háborúban, az arabok egyfajta visszavágásként embargót hirdettek az olajra a nyugati országokkal szemben. 1973-ban bekövetkezett az első olajválság, ami mindkét felet megtanította arra, hogy ez a folyamat nagyban az arab országok kezében van. Az olaj egyfajta geopolitikai fegyverként szolgált, és a stratégiai előny mindig a vele rendelkezőt illette. A kialakult helyzet megmutatta: a nyugati országok jobban függenek a Közel-Kelettől, mint remélték volna. A hetvenes években fokozatosan nőtt ez a feszültség, 1979-ben iráni diákok megrohmozták az teheráni USA Nagykövetséget, bekövetkezett az iráni túsdráma, mely nagy mértékben aláásta az Egyesült Államok diplomáciai erejét.³⁷ Annak ellenére, hogy az amerikai vezetés ígéretet tett, hogy nem avatkozik Irán belügyeibe, feloldja a gazdasági szankciókat és panaszt sem tesz a hágai Nemzetközi Bíróságnál, az esemény kiélezte az amerikai-iráni szembenállást. 1979-ben az iráni forradalom megzavarta az olajtermelést a területen, ezzel egy újabb drasztikus áremelkedést előidézve az egyébként is gazdasági recessziót átélő nyugati

³⁴ Az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1977 és 1981 között.

³⁵ BÉKÉS CSABA, 2021:14

³⁶ A Szovjetunió pártfőtitkára 1964 és 1982 között.

³⁷ Múlt-kor, 2009

országokban. Ezzel a történnel fény derült a nyugati tömb egyik legnagyobb gyengeségére, ami nem csak az arab országoknak jelentett lépéselőnyt, hanem a Szovjetunióknak is támadási területet biztosított. 1979-ben felgyorsultak az események. Az USA több országban pozícióvesztéssel szembesült, miközben a Szovjetunió ugyanilyen mértékben erősödött. Attól tartva, hogy az iráni harcok áttérjedhetnek Afganisztánra, a szovjet vezetés úgy érezte, hogy addig kell kihasználni lépéselőnyét, míg lehetősége van rá. 1979 karácsonyán megkezdődött a szovjet intervenció Afganisztánban. Jimmy Carter erre válaszul meghirdette a doktrínáját, melyben kijelentette, hogy a Perzsa-öböl az USA mindenkori érdekszférájának tekinti és katonai erővel is kész megvédeni.³⁸ Ronald Reagan³⁹ elnökké választásával a szovjetellenesség fokozódott, 1983-ban meghirdette a csillagháborús tervet, mely keretében az Egyesült Államok egy – a Szovjetunió által küldött – esetleges nukleáris támadást elhárító úralapú rendszert hozott létre.⁴⁰ Az egyre több területen megvalósuló fokozott jelenlét és rohamos fegyverkezés néhány év alatt oly módon kifárasztotta a Szovjetuniót, hogy a teljes széthullás fenyegette.

A hidegháború időszakában a legnagyobb kérdés az volt, hogy vajon melyik hatalom az erősebb. Ha addig más nem, a kis hidegháború biztosan bebizonyította, hogy hosszútávon az Egyesült Államok a nyertes ebben a versenyben. Erejének legfőbb bázisa a szövetségesekben rejlett. Az USA lényegesen több és hasznosabb „partnerrel” rendelkezett, így a NATO-val és a technológiailag igen fejlett Japánnal a háta mögött⁴¹ forrásai csaknem kimeríthetetlenek voltak.

A Szovjetunió a nyolcvanas évek második felére elveszítette a fegyverkezési versenyt. Mihail Gorbacsov⁴² 1985. évi színre lépésekor ezt felismerve utolsó „menekülőútként” meghirdette a *glasznosztj* és *peresztrojka* programokat. Gorbacsov elfogadta az elődjei által korábban elvetett rakétafegyverekre irányuló korlátozásokat és a tárgyalások az USA-val újra rendszeressé váltak. A kár, amit a Szovjetunió dogmatikus ideológiája, beszűkült piaca, és a kényszeres fegyverkezése révén elszenvedett, Gorbacsov idejére visszafordíthatatlanná eszkalálódott. Egyetlen lehetőség maradt: a Szovjetunió megszűnése és a bipoláris világrend felbomlása.

A fejezet utolsó bekezdéseiben szándékozom kitérni az időszakban fennálló magyar helyzetre.

A hidegháborús kérdéskörrel foglalkozó fejezetben fokozottan a nemzetközi alapok tisztázására és bizonyos esetek magyarázatára összpontosítottam, annak ellenére, hogy dolgozatom témája

³⁸ Office of the Historian

³⁹ Az Amerikai Egyesült Államok elnöke 1981 és 1989 között.

⁴⁰ Múlt-Kor, 2016

⁴¹ MICHAEL J. GREEN, 2007

⁴² A Szovjetunió főtitkára 1985 és 1990 között.

a magyar hírszerzés. Erre két okom van: egyrészt az egyes meghatározó magyar történések egyértelműen visszavezethetőek az adott nemzetközi helyzetre, ezért kulcsfontosságú annak előzetes ismerete. Másrészt a magyar belügy a kommunizmus időszakában nagymértékben hasonlított a legtöbb keleti blokkban lévő ország belügyeire. Mivel ezeknek mozgatórugója a Szovjetunió volt, annak helyzetét pedig a szuperhatalmi szembenállás aktuális mértéke befolyásolta, fontosabbnak ítéltam a bipoláris világrend mikéntjének bemutatását. Mindazonáltal a következő bekezdésekben szeretnék a magyar hidegháborús évtizedek elemzésére kitérni.

A második világháború folyamán Magyarország segítségére siető Szovjetunió hátsó szándékai már akkor világossá váltak, mikor többszörös nyugati felszólítások hatására sem voltak hajlandók elhagyni az országot. Magyarország a szovjet impérium nyugati részében feküdt, így Sztálinnak kulcsfontosságú volt az ország ütközőzónaként való megtartása. Fontosabb, mint a Nyugattal való együttműködés.⁴³ Az 1940-es években gyorsabban épült ki a szovjet gazdasági befolyás, mint a politikai, azonban később, 1948-tól a felgyorsuló szovjetizálás folyamán ez a tendencia megfordult. Előbb politikai befolyást vontak az ország köré, ezután következhetett a gazdasági szféra.⁴⁴ A gyenge magyar politikusi képességek ténye szintén csak rontott a helyzeten: 1946-ban, Moszkvában szovjet-magyar tárgyalások zajlottak le, ahol a magyar kormánydelegáció szinte mindent félreértett, így Sztálin és Molotov kedve szerint lépkedhetett a sakktáblán. Rákosi Mátyás⁴⁵ pártfőtitkárként ott segítette elő a szovjetizálás folyamatát, ahol csak módjában állt, tetteit kizárólag a keményvonalas kommunizmus vezérelte. Amikor a szovjet katonák terrorizálták a magyar népet, szót emelt Georgi Dimitrovnál,⁴⁶ de ennek oka nem a hazafiasság volt, Rákosi csupán attól tartott, hogy az ilyen atrocitások rossz fényt vethetnek a kommunizmusra. 1947-ben egy időre még le is állította a magyar hadifoglyok repatriálását, mivel attól tartott, hogy azok, akik a fogságból hazatértek a kék cédulás választások alkalmával nem baloldali pártokra fognak majd szavazni. A kommunista internacionalizmus érdekében még Románia magyarellenos politikáját is kész volt támogatni. A szovjetizálás gazdasági oldala a hadigazdaság kiépítését szolgáló gazdaságpolitikán nyugodott az összes kommunista befolyás alatt tartott országban.⁴⁷ Az 1950-es években ez is valamelyest megkezdte átalakulását, amit a magyar hidegháborús történetírásban is bevett

⁴³ MAGYARICS TAMÁS, BORHI LÁSZLÓ, 2005:270

⁴⁴ TAKÁCS RÓBERT, 2023:90

⁴⁵ A Magyar Kommunista Párt főtitkára 1945 és 1948 között, a Magyar Dolgozók Pártjának főtitkára 1948 és 1953 között és a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke 1952 és 1953 között.

⁴⁶ Bulgária miniszterelnöke 1946 és 1949 között.

⁴⁷ BÉKÉS CSABA, 2021:14

szokás Sztálin halálához kötni. Azonban a valóság az, hogy a hadigazdaságra épülő tervek már 1952-re kifulladásra, a válságjelenségek már ekkor megmutakoztak. Így igen valószínű, hogy az erre épülő politika bizonyos mértékű enyhítésére akkor is sor került volna, ha Sztálin nem hal meg 1953-ban. A szovjet vezetés már a kezdetektől fogva arra törekedett, hogy magyarországi támogatóik segítségével az ország gazdasági életét is teljes egészében az ellenőrzésük alá vonják. Azonban a hadigazdaság ilyen rohamos kifulladását követően kénytelenek voltak a „*détente*” felé tenni egy lépést, még ha csak a gazdasági szférában is.

Az igen elhíresült Truman-doktrína kapcsán az Egyesült Államok deklarálta, hogy készen áll gazdasági és katonai segítséget nyújtani a kommunista befolyás alatt tartott országoknak. A valóság azonban az, hogy ha Magyarország igényt is tarthatott volna akkoriban az ajánlat beváltására, akkor sem jutott volna forráshoz, hiszen Bulgáriához és Romániához hasonlóan hazánk sem játszott stratégiai fontos szerepet a nyugati nagyhatalmak számára.⁴⁸ Később Magyarországot, mint megvédendő országot, ki is vették a doktrínából. Az amerikai politika „értékelvűsége” kiválóan szemléltethető Arthur Schoenfeld, amerikai követ elmélete kapcsán is, aki ellenezte azt, hogy az Egyesült Államok bárminemű pénzügyi támogatásban részesítse Magyarországot, mert azt egyszerűen pénzkidobásnak gondolta. Később a szuperhatalom (ezen belül: Eisenhower és Dulles⁴⁹) meghirdette a „rab nemzetek felszabadítása” politikáját az 1952-es elnökválasztási kampány során, aminek oka egyrészt a fegyverkezési verseny növekedési ütemének csökkentése volt, másrészt ez az ajánlat jelentős mértékben hozzásegítette őket a Republikánus Párt győzelméhez.⁵⁰ Magyarországnak 1956-ban nagy szüksége lett volna ezen szándék statuálására, azonban ez sohasem következett be, Magyarország aligha kapott nyugati segítséget a forradalom során.

Az 1956-os szabadságharc leverése kapcsán a szovjet vezérkar komoly vitába keveredett, hiszen nem mindenki tartotta jó ötletnek a véres elszámolást. Végül egy, de facto dominóelvre épült ki a megtorlás: Moszkva csakis azért verte le a forradalmat, mert nem engedhette meg, hogy a biztonsági zónájában ilyen komoly rés keletkezzen és elveszítse ütközőállamát.⁵¹ Itt már nem ideológiai harcról volt szó. A szovjet expanziós politikában sokkal fontosabb volt a megszerzett területek megtartása, mint a kommunizmus, ami csupán ürügyként szolgált ehhez. A vezérkart nem ideológiai, hanem inkább geopolitikai szándék vezérelte az 1956-os forradalom kapcsán is. Ezek után a Szovjetunió megkezdte a forradalom leverését, és

⁴⁸ TAKÁCS RÓBERT, 2023

⁴⁹ John Foster Dulles az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere 1953 és 1959 között.

⁵⁰ BÉKÉS CSABA, 2021:8

⁵¹ TAKÁCS RÓBERT, 2023

Magyarországnak természetesen nem volt akkora ereje, hogy eredményesen vegye fel a harcot, a „rab nemzetek felszabadítása” pedig csak álom maradt. Washingtonban a magyar felkelés híre hatalmas zavart keltett, hiszen semmilyen koncepcióval nem rendelkeztek egy efféle probléma kezelését illetően – csupán azt tudták, hogy segítségnyújtási lehetőségeik korlátozottak. Az amerikai vezetés számára már 1953-ban körvonalazódott a felismerés, miszerint ígéretükkel szemben semmilyen konkrét terve nem volt a csatlós országok felszabadítására, erre példa a Nemzetbiztonsági Tanács (NSC 174. számú) határozata.⁵² Majd a kiváltképp Kelet-Európával foglalkozó NSC 5608. számú dokumentuma 1956 júliusában már azt is beismerte, hogy rövid távon nincs lehetőség a csatlós országok függetlenségének visszaállítására. Így a magyar forradalmat látván, visszavonták a „rab nemzetek felszabadításáról” szóló propaganda-teóriát⁵³ és helyette deklarálták, hogy inkább békés eszközökkel, legfeljebb politikai nyomásgyakorlással fognak küzdeni a kommunizmus ellen. A leverést követő megtorlásokra a nyugati politikusok csupán morális felháborodással reagáltak. Ez jelentős pozícióelőnyhöz juttatta a szovjet oldalt, hiszen biztosítékot nyertek arra, hogy a jövőben akár a lehető legdrasztikusabban is rendezhetik a belső konfliktusaikat, nem kell tekintettel lenniük a nyugati véleményre. 1956-ot követően egészen a Reagan adminisztrációig a kelet-európai régió egészen elhalványodott az amerikai külpolitikai életben. Magyarországon 1956 és 1963 között a relatív külpolitikai elszigeteltség mellett megindult egy gazdaságilag motivált nyitás a Nyugat felé, egyoldalú pénzügyi transzferekkel. Az 1963-as amnesztia után Magyarország elnyerte a „*bloc normal*” státuszt, ekkortól már azonban – Lengyelországgal egyetemben – különleges bánásmódhoz és nagyobb szabadsághoz is jutott. Megkezdődött a blokkon belüli emancipáció, ami fokozatosan erősödött. Az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején már a magyar reformpolitika túllépte a Szovjetunió tűréshatárát. 1982-ben Magyarország csatlakozott a Nemzetközi Valutaalaphoz (IMF), a Világbankhoz, és fontos külkereskedelmi partnerének kezdte tekinteni az NSZK-t. Ezek a gazdasági folyamatok azt eredményezték, hogy a szovjet vezetés nem csak a támogatásra volt képtelen, hanem a korábban már megvétózott, intézményes gazdasági nyitást sem tudta megakadályozni. Az ebből adódó pozícióelőny feljogosította Kádár Jánost és a magyar vezetést arra, hogy a látszat ellenére egészen konfliktusos viszonyt vállaljon fel a Szovjetunióval szemben. A szovjet belső válság elég erőtlenné tette a szuperhatalmat arra, hogy képes legyen bármit is tenni a csatlós országok

⁵² Office of the Historian

⁵³ BÉKÉS CSABA, 2021:8

„elnyugatiasodása” ellen. 1989-1990-re Magyarország végleg kicsúszott az összeomlás határán álló szuperhatalom kezéből.

2. Belügyminisztérium III/I. Csoportfőnökség

Kutatásom a magyar hírszerzésre irányul, így a továbbiakban ezzel a feladatkörrel rendelkező Csoportfőnökséggel foglalkozom. Azonban tekintettel arra, hogy a magyar hírszerzés egy hierarchikus szervezetrendszer része volt, célravezetőnek tartom, hogy a szervezet alapját képező Főcsoportfőnökség bemutatásával kezdjem a fejezetet. Ezt követően részletezem a hírszerzést, mint szervezett információgyűjtési tevékenységi formát, majd ismertetem a szovjetizált Magyarország hírszerző állambiztonsági szervet. A fejezeten belül, a szervezet alapjainak taglalásán kívül a dolgozat folytatásaként kitérek a hírszerző szerv feladatkörére, eszközeire és módszereire.

Az 1962-ben átszervezett Belügyminisztérium összesen 22⁵⁴ alárendelt szervezeti egységből állt, melynek egyike a BM III. Főcsoportfőnökség volt. A Belügyminisztérium bűnüldöző szervein belüli állambiztonsági szervek feladatait és működését a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának határozata koordinálta ebben az időszakban.⁵⁵ Mind a III. Főcsoportfőnökség, mind pedig annak alárendelt szervei munkájukat a törvények és jogszabályok, illetve parancsok, utasítások és a belső szabályok alapján végezték.⁵⁶ Együttműködésben állt a Magyar Népköztársaság fegyveres erőivel, a fegyveres rendészeti szervekkel, testületekkel, valamint állami és társadalmi szervekkel. Feladatai közé tartozott továbbá a folyamatos kapcsolattartás a többi – Magyarországgal baráti viszonyt ápoló – szocialista ország állambiztonsági szerveivel. Egyszemélyi felelős vezetője a főcsoportfőnök (a miniszter állambiztonsági helyettese) volt. A BM III. Főcsoportfőnökség vezetői az általam tárgyalt időszakban Karasz Lajos (1974-1982)⁵⁷ és Földesi Jenő (1982-1985)⁵⁸ voltak. Az ügyrendben rögzítettek alapján mind a főcsoportfőnököknek és csoportfőnököknek, mind a parancsnokoknak kötelessége volt gondoskodni a személyi állomány eszmei és politikai egységéről, a szakmai felkészültség szintjének folyamatos emeléséről, illetve a szilárd szolgálati fegyelem és a magas fokú erkölcsi állapot megteremtéséről.⁵⁹ A Főcsoportfőnökség

⁵⁴ ÁBTL Archontológia

⁵⁵ ÁBTL 4.1. -A-3875: 7, 1975

⁵⁶ ÁBTL, 1972

⁵⁷ ÁBTL Archontológia

⁵⁸ ÁBTL Archontológia

⁵⁹ ÁBTL, 1972

csoportfőnökségekre és osztályokra tagozódott. Az általam kutatott témát, azaz a magyar hírszerzést a BM III/I.-es Csoportfőnöksége végezte a vizsgált időszakban.

Mielőtt a szervezetre, illetve a feladatkörére, eszközeire és módszereire rátérnék, fontosnak tartom a hírszerzés fogalmának tisztázását. A hírszerzés (információszerzés, felderítés, adatgyűjtés, kémkedés) korabeli fogalmát illetően hármassal jelentéssel bírt: lehetett az az apparátus, amely titkos információk gyűjtésével foglalkozott vagy a tevékenység, melynek célja a titkos információk megszerzése volt. Emellett lehetett maga az információ, melyet a tevékenységével a hírszerző apparátus megszerzett vagy létrehozott.⁶⁰ A fogalom lehetséges felhasználási módjai közül kétségtelenül legnépszerűbb a második, vagyis, hogy a hírszerzés az a titkos tevékenység, melynek eredményeként titkos információk keletkeznek. Ezen titkos információknak a felhasználása is titokban történik. A BM III. Főcsoportfőnökségének 1972-es ügyrendjében⁶¹ deklarálták, hogy a szervezet intézményes missziója a külső és belső ellenséggel szembeni hírszerzés volt. A III/I.-es Csoportfőnökség azonban a külföldi hírszerzésre összpontosított. Az ügyrendben rögzítették, hogy a III/I. felderítette, leplezte vagy megszakította az ellenséges hatalmaknak a Magyar Népköztársaság és szövetségesei ellen irányuló terveit és tevékenységét. Emellett megelőző intézkedések rendszerével védelmezte a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági intézményeit, illetve a fegyveres erőit és az állampolgárokat az esetleges ellenséges behatolási törekvésekkel szemben. A BM szervei hierarchikusan működtek, a főcsoportfőnökségeken belül csoportfőnökségek voltak, azokhoz pedig alsóbb szintű szervek tartoztak. Egy 1972-ben készült BM III/I.-es ügyrend 19 ilyen szervet sorolt fel. Ezek az szervezetek rendszerezhetők: 13 osztályra, 2 önálló alosztályra és 4 egyéb alszervre bonthatók.

Az 1. Osztály (BM III/I-1.) volt felelős a politikai, gazdasági hírszerzésért, illetve ennek feladata volt a nemzetközi szervezetek megfigyelése, esetlegesen az azokon belüli kémkedés, amennyiben erre lehetőség nyílt. A 2. osztály (BM III/I-2.) végezte a külföldi elhárítást. Ezzel a tevékenységgel megpróbálta megelőzni, elhárítani vagy semlegesíteni az ellenséges hatalmak titkosszolgálatainak vagy szervezeteinek beavatkozását vagy kémkedését. A 3. Osztály (BM III/I-3.) az NSZK-n belüli magyar hírszerzésre specializálódott. Rendkívül érdekes tény, hogy a csoportfőnökség osztályai közül egyedül a harmadik foglalkozott egyetlen adott országgal, még az Egyesült Államokban való hírszerzésre sem nyitottak külön osztályt. Ennek oka az

⁶⁰ ABTL 4.1. A-3168/1:10, 1984

⁶¹ ÁBTL, 1972

NSZK-val való szoros gazdasági együttműködésben rejlik. Az 1970-es évekre számos szerződés lépett életbe a két ország között, annak ellenére, hogy az NSZK az „ellenséges tábor” erősítette. Csakis folyamatos aktív információgyűjtés segítségével vélte bebiztosítani magát Magyarország. A 4. Osztály (BM III/I-4.) egyaránt tartalmazta a Vatikán és a papi emigráció, illetve a cionista szervezetek irányába hírszerzést. A kommunista ideológia alapvetően ateista vagy vallástalan. A szovjet pártfőtitkárok veszélyesnek tartották az egyházi vezetők befolyásoló erejét, ebből kifolyólag az egyes országok szovjetizálásának folyamatához hozzákapcsolódott az egyházak meggyengítése. A szocializmus ideje alatt azonban továbbra is kiváltképp fontosnak ítélték a katolikus egyház központjának, a Vatikánnak a megfigyelését. A cionizmust⁶² bár kezdetben támogatta a szovjet blokk, 1947-ben a Szovjetunió még az ENSZ döntését is aláírta Palesztina felosztásáról és Izrael Állam megalapításáról, abban reménykedve, hogy ezzel majd szélsőbal támogatást nyer magának a Közel-Keleten, azonban miután látta, hogy Izrael az Egyesült Államok felé közeledik, a törekvést imperialista mozgalomnak bélyegezte. A szocialista államberendezkedés tekintetében tehát mind a Vatikán, mind pedig a cionisták által vallott eszmék ellenségesnek számítottak, és ez állandó információigényt eredményezett. Az 5. Osztály (BM III/I-5.) felelt a tudományos és műszaki hírszerzésért, mely területről elmondható, hogy minden nemzet hírszerzésének szerves részét képezte és képezi. Ez egy rendkívül fontos szektor, ami nem csak nemzetbiztonsági (állambiztonsági) és katonai fölényt nyújthat, hanem megismerésével az esetleges fenyegetéseket is könnyebb felmérni és versenyképességre is szert lehet tenni. Emellett az osztály titkos ipari adatokat szerzett a fejlett „tőkésországokból”. Ezen megszerzett információkat elemezték és a szükséges konspiráció után kiadták és hagyták, hogy az információk a magyar népgazdaság területén hasznosítására kerüljenek. A 6. Osztály (III/I-6.) végezte a tájékoztató-értékelő feladatokat, ami a hírszerzés feladatkörének összetevője, ezt a témát a későbbiekben részletesen kifejtem. A 7. Osztály (III/I-7.) a fellazítással, emigrációval foglalkozott, aktív intézkedéseket végzett az időszakban ellenségesnek ítélt antikommunizmussal és az ebből adódó disszidálásokkal szemben.⁶³ Az osztály legfőbb célja az ellenség erőinek dezorganizálása volt. A 8. Osztály (III/I-8.) az illegális hírszerzésre specializálódott. Az illegális információszerzés szintje és mélysége változó volt, azonban egy adott operatív folyamatban gyakorta előfordult.⁶⁴ A 9. Osztály (III/I-9.) az operatív

⁶² Zsidó nemzeti törekvés, mely az izraelita nép szuverenitásán alapszik és elsősorban a nemzeti otthonuk megteremtésének okán alakult ki.

⁶³ BARÁTH MAGDOLNA, 2011:6-8

⁶⁴ ABTL 4.1. A-3168/1:51, 1984

dokumentációért volt felelős (megfigyelések, lehallgatások és az így megszerzett dokumentumok rendszerezése, archiválása). A 10. Osztály (III/I-10.) végezte többek között a személyügyi feladatokat és volt felelős az ügynökök képzéséért. Ez az osztály végezte a hírszerző munkára esetlegesen alkalmas személyek felkutatását, tanulmányozását és ellenőrzését. A 11. osztály (III/I-11.) a harmadik világról és a hazai bázisról egyaránt készített jelentéseket. A fejlődő országokban folytatott munkájának fontos eszközei voltak az adott területen kiépített hírszerző pontok és társadalmi *rezidentúrák*.⁶⁵ A 12. Osztály (III/I-12.) igazgatási feladatokat látott el, illetve kooperált a legális *rezidentúrákkal*. Végrehajtotta a titkos ügykezelési, futár-összeköttetési, operatív nyilvántartási, pénzügyi és ügyeleti szolgálattal kapcsolatos feladatokat. A 13. Osztály (III/I-13.) rejtjeltechnikával foglalkozott, ellátta a BM Országos Rejtjelközpontot, emellett rejtjelező eszközök (kódok, grammák) segítségével szakfelügyeleti teendőit végezte.⁶⁶ Az „X” (III/I-X) és „Y” (III/I-Y) egy-egy önálló alosztály volt. Az előbbi az operatív összeköttetést végezte, az utóbbi a külképviseletek biztonságtechnikai szerveként funkcionált. Az osztályok és alosztályok mellett külön csoportosíthatunk további három *rezidentúrát*: illegális kirendeltségeket, Magyarország külképviseletein dolgozó *rezidentúrákat* és a hazai fedőszervekben,⁶⁷ SZT tisztekből⁶⁸ álló képviseleteket.⁶⁹

A csoportfőnökségek rendszere hierarchikus volt, az egyes csoportfőnökök egyben főcsoportfőnök-helyettesek voltak, a főcsoportfőnök közvetlen alárendeltségében dolgoztak.⁷⁰ A BM III/I. Csoportfőnökség egyszemélyi főnökei az általam tárgyalt időszakban Rajnai Sándor (eredeti nevén Reich Sándor, 1967-1976)⁷¹ és Bogye János (1977-1989)⁷² voltak. A csoportfőnök vezette és irányította a csoportfőnökségének hatáskörébe utalt összes szervet. Felelős volt a hírszerzést érintő operatív és egyéb feladatok megfelelő végrehajtásáért, a személyi állomány felkészültségéért, a szerv anyagi és technikai állapotáért. Egyszemélyben jóváhagyhatta a Csoportfőnökség éves terveit, a beszámolójelentéseket, az operatív akciókat, a nyílt és titkos intézkedéseket és az egyes dezinformációk terjesztésének tervét, azonban csak

⁶⁵ Állambiztonsági tisztekből vagy a hálózat tagjaiból álló, meghatározott operatív feladatok ellátására felkészített, konspirált szervezeti forma.

⁶⁶ ÁBTL, 1972

⁶⁷ Olyan legálisan létező hivatal, intézmény, szerv, vállalat stb. volt, amelynek a szervezetébe beágyazódva rendeltetésszerűen, de leplezetten működött a hírszerző vagy az elhárító szerv.

⁶⁸ Szigorúan titkos állományú állambiztonsági tisztek. Az állambiztonság állományának azon csoportja, akik mély fedésben dolgoztak.

⁶⁹ ÁBTL, 1972

⁷⁰ ÁBTL, 1972

⁷¹ ÁBTL Archontológia

⁷² ÁBTL Archontológia

abban az esetben, ha a döntés joga a hatáskörébe tartozott. Engedélyezhette az ügynökök külföldre való telepítését, illetve kezelte az SZT állományt. Emellett ő vezette a Csoportfőnökség alsóbb szintű szerveinek parancsnokait. Azonban a magasabb vezetői döntések már nem tartoztak a csoportfőnöki jogkörbe. A III/I. távlati és éves operatív tervének tekintetében már nem illette meg az egyszemélyi döntés. Az ellenséges tevékenység változásáról, a csoportfőnökség szervezetéről, létszámáról beszámolót állított össze, amit a magasabb szervek (felsőbb párt- és állami szervek, bizonyos esetekben belügyminiszter vagy miniszterhelyettes) irányába jóváhagyásra terjesztett fel. A Csoportfőnökség beosztottjainak külföldre utazását engedélyezhette, azonban a csoportfőnök-helyettesek vagy osztályvezetők külföldre utazásának esetén az engedély megadása csak a felette lévő főcsoportfőnöknek állt jogában. Amennyiben operatív akciók végrehajtására vagy rendkívüli események elhárítására került sor, a csoportfőnök elrendelhetette a készséget abban az esetben, ha annak mértéke nem ölelte fel a szerv személyi állományának több, mint 50 %-át és a 48 óra időtartamot. Az ennél magasabb szintű döntést már csak a főcsoportfőnök vagy a belügyminiszter hozhatta meg. A BM III/I csoportfőnökségen belüli 19 szervet osztályvezetők koordinálták. Az ő jogkörükhöz tartozott az operatív dossziék szabad kezelése; azok megnyitása, lezárása és a csoportfőnökségen belüli átadása. Jogukban állt emellett a felderített ellenséges személyek nyilvántartásba vétele, a magyar állampolgárságú titkos személyek esetleges beszerzése. A BM szervein belül megfigyelhető hierarchikus felépítés jellemző volt a szocialista Magyarország állambiztonsági szerveire és jellemző a rendszerváltást követő átalakítások útján teret nyert napjaink magyar titkosszolgálataira is.⁷³

2.1. A szervezet feladatköre

Mindenekelőtt érdemes sorrendbe állítani az információszerző folyamat egyes fázisait. A Csoportfőnökség által meghatározott sorrend a következő volt: elsődleges feladatként az információs célok kijelölése szolgált, majd, ha a közös célokat deklarálták, azok megszerzését meg kellett tervezni és végrehajtani az operatív munkát, vagyis a tervek alapján megvalósítani a tényleges információgyűjtést. Amennyiben ez sikerrel zárult, a megszerzett információk feldolgozása és végül a feldolgozott információk hasznosítása következett.⁷⁴ A hírszerzési célok kijelölésére irányuló utasítás magasabb pozíciókból érkezett a szervezet irányába,

⁷³ ÁBTL, 1972

⁷⁴ ÁBTL 4.1. A-3168/1:10, 1984

általában a kormánypárt és/vagy a BM szintjén tűzték ki. Ha a III/I vezetéselméleti lépcsőit kellene kibontanunk, a felső szintű hírigények kielégítése a szervezet missziója volt. A Belügyminisztérium tehát négy fázisra osztotta a Csoportfőnökségen belüli munkát (célok kijelölése, tervezés és végrehajtás, feldolgozás, hasznosítás)⁷⁵, azonban én ezeket a pontokat összevonva kettő csoportot alakítok ki a dolgozatomban. Ennek értelmében az információs célok kijelölését és begyűjtésének megtervezését (és végrehajtását) az „információgyűjtés” fogalommal élve fogom kifejezni, míg a megszerzett információk feldolgozásának és hasznosításának világát „tájékoztató munkaként” mutatom be.

A magyar állambiztonság szerint egyes nyugati szakértők úgy vélték, hogy minden lényeges információ legálisan megszerezhető, azonban ezt a szocialista álláspont tagadta.⁷⁶ Tény, hogy a bipoláris világrend időszakának évtizedei alatt, a technika nagymértékű fejlődésével a legális úton megszerezhető információkkal kapcsolatos lehetőségek kiszélesedtek⁷⁷ és, hogy a BM álláspontja szerint a magyar hírszerzés is minél több legális út felhasználására törekedett, de ezek korántsem jelentik azt, hogy az illegális műveleteket elhagyta volna bármelyik állam hírszerzése. Mind a Szovjetunió és annak befolyási övezetébe tartozó országok, mind az Egyesült Államok és a nyugati szövetségesei előszeretettel és számottevő mértékben gyakorolta az illegális hírszerző tevékenységeket. A legális módszerek és metódusok azonban nem szorultak a háttérbe, az információ lehetett legálisan megszerzett: ilyenek voltak a leíró jellegű, állandó és a *figyelő* információk, melyek különlegesebb történésekhez voltak köthetőek, valamilyen változást jeleztek.⁷⁸ A magyar állambiztonság szerint a legális hírek csoportjába volt sorolható a rádió, a televízió, a félhivatalos dokumentumok, a diplomáciai érintkezések során keletkezett nyílt vagy bizalmas adatok, illetve a nemzetközi konferenciákról kikerülő nyilvános vagy bizalmas információk. Illegális (vagy titkos) úton szerezhető hírekkel kapcsolatos módszerek közé volt sorolható az operatív figyelés, a személyes felderítés, a titkos kiemelés, a rejtjelfejtés és a technikai eszközök lehallgatása. Az információk ezen felül további két csoportba voltak oszthatók: egyrészt léteztek hírszerzési információk, melyek maga a hírszerző szerv hírigénye alapján kerültek megszerzésre. Típusuk tájékoztató jellegű volt, a BM-en belül mind a hírszerzés, mind az elhárítás terén felhasználhatóak voltak. A másik csoport az operatív információk csoportja volt: ehhez tartozott minden olyan adat, melyet a hírszerzés saját hírigénye szerint, saját eszközeivel szerzett meg és maga hasznosította azokat.

⁷⁵ ABTL 4.1. A-3168/1:19, 1984

⁷⁶ ABTL 4.1. A-3168/1 :13, 1984

⁷⁷ ABTL 4.1. A-3168/1:16, 1984

⁷⁸ ABTL 4.1. A-3168/1:17, 1984

Levonható tehát a következtetés, miszerint mind a hírszerzési információk, mind pedig azok felhasználása szerteágazóbb és bizonyos tekintetben nyíltabb volt. Ezeket az adatokat akár a csoportfőnökségen kívül is, szerte a BM-ben felhasználhatták. Ezzel ellentétben az operatív információk kizárólag a III/I részére készültek. Az operatív információszerzés és a titkos információszerzés eszközei lényegében ugyanazok voltak.⁷⁹ Az operatív csoport fejlesztése egyfajta „beruházás” volt annak érdekében, hogy minél inkább kiszélesítsék a hírszerző hálózati bázist. A hálózati bázisok fejlettsége változó volt, attól függően, hogy az idegen célországban milyen mértékben voltak az állambiztonságot érdeklő titkok, illetve mennyire volt erős annak kémelhárítása. Minél fejlettebb kémelhárítással rendelkezett az ellenséges ország, annál nehezebb volt megfelelő bázist kiépíteni. Amennyiben ez mégis sikerült és a hírszerzés megbízható hálózattal rendelkezett, nem csak minőségi híreket tudott megszerezni, hanem mélyreható operatív információk birtokába is juthatott. Az információkat végül egy harmadik módszerrel is differenciálhatták: a külpolitikai hírszerzéssel szerzett híreken belül elkülöníthető volt a nemzetközi kérdésekkel foglalkozó és a bilaterális kapcsolatokkal összefüggő információ.⁸⁰ Az előbbi az USA-val, az NSZK-val, a Közel-Kelettel, a Vatikánnal vagy a NATO-val foglalkozott, ezek katonapolitikai tervei, illetve nyugati elképzelései érdekelték.⁸¹ Dolgozatomban megállapítom – majd a későbbi fejezetben ki is fejtem –, hogy Magyarország külpolitikai hírszerzésének elsődleges területe a szocializmusban az NSZK és az USA volt. A nemzetközi összefüggésekkel foglalkozó hírszerzés mindemellett a célországban beszervezhető személyeket is kutatta.⁸² A bilaterális kapcsolatok témájában működő információszerzést további három csoportra lehet bontani: *gazdaságpolitikai*, *tudományos-műszaki* és *reakciós információszerzés*.⁸³ A gazdaságpolitikai tárca szoros összefüggésben állt a külpolitikai hírszerzéssel, sőt, a kettő szétválasztása inkább munkaszervezési indokból történt meg.⁸⁴ Legjelentősebb feladata az Egységes Gazdasági Közösségek (EGK) terveinek és elképzeléseinek (különösen Magyarországra visszavezetett) felderítése volt. A tudományos-műszaki hírszerzés a szocializmussal szembenálló (tagadhatatlanul fejlettebb) titkos technológiai fejlesztéseinek illegálisba áthajló kutatása. Ennek egyik érdeke a katonai potenciállal állt összefüggésben, a másik indok azonban kétségtelenül az üzleti oldal volt: nem mindegy, hogy az ellenfél milyen technikai újdonsággal jelenik meg az ipari piacon.⁸⁵ A

⁷⁹ ABTL 4.1. A-3168/1:18, 1984

⁸⁰ ABTL 4.1. A-3168/1:33, 1984

⁸¹ ABTL 4.1. A-3168/1:35, 1984

⁸² ABTL 4.1. A-3168/1:17, 1984

⁸³ Jelentése jelen kontextusban: emigrációs szervezetek elleni hírszerzés során kinyert információ.

⁸⁴ ABTL 4.1. A-3168/1:37, 1984

⁸⁵ ABTL 4.1. A-3168/1:38, 1984

tudományos-műszaki-technológiai kémkedés mindkét oldalról működött, azonban a szembenálló felek szándékai különböztek. A Szovjetunió és az annak befolyási övezetében tartozó országok tisztában voltak a ténnyel, hogy technológiai fejlettségük egyedül úgy hozható egyensúlyba a nyugati ellenfelekével, ha minél több innovatív ötletüket ellopják. Az Egyesült Államok, az NSZK és a további nyugati szövetséges hatalmak technológiai kémkedésének elsősorú indítéka az volt, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy a keleti blokk még mindig le van maradva. A Magyarországról végzett műszaki-technológiai kémkedés legfőbb célországai az USA és az NSZK voltak. A harmadik csoportba az emigrációs szervezetek elleni hírszerzés tartozott. Ezt tartják a legrégebbi eredetű csoportnak, ami az ellenséges emigrációs szervezetek ellen folytatott nyomozást az USA-ban, Angliában és Franciaországban.⁸⁶ A hírszerzés másik fontos és igen különleges csoportja, az ellenséges és speciális (hírszerző és elhárító) szolgálatok elleni védekezés volt, mely ellenséges hírszerző és elhárító szervek ellen kémkedett. Ez alapján kiderült, hogy a legfőbb hírszerző munkát az országban az USA és az NSZK végezte.⁸⁷ Magyar oldalról a cél ezen országok titkosszolgálati szervezeteibe való beépülés és információszerezés volt a szervezet tevékenységének irányáról, alkalmazott munkamódszereiről, illetve a beszervezett ügynökök kilétéről, kapcsolattartásuk formáiról, a *rezidentúráiknak* és fedőszerveiknek elhelyezkedéséről.⁸⁸

Az akkori vélekedés szerint az eredményes hírszerző munkát, sőt, az egész hírszerző apparátust alapvetően három dolog befolyásolta: az összeköttetés, a kiképzés és a középhátú tervezés.⁸⁹ Az összeköttetés rendkívüli fontossággal bírt, hiszen csak ennek segítségével juthattak el az egyes információk a központba, éppen ezért ennek gyorsnak és folyamatosnak kellett lennie. Legalitását tekintve lehetett legális és illegális: míg a legális a Külügyminisztérium rendszerére hagyatkozott, az illegálisnál felhasználtak titkos dokumentációkkal ellátott hivatalos futárt, illetve egyéb összeköttetési eszközöket és formákat (pl. rádiós összeköttetés, tárgyi postaláda).⁹⁰ A hírszerző munka módszertani kérdései között kulcsfontosságú szereppel bírtak az egyes hírszerző pozíciók, az ügynökök fedési lehetőségei. Ahogy a hírszerzést, úgy a fedőpozíciókat is különböző csoportokba sorolhatjuk. Voltak legális és illegális, külföldi és hazai, hivatalos és magánjellegű fedőpozíciók. Ezek közül a leggyakoribb a legális külföldi fedőpozíció volt.⁹¹ A hidegháború időszakában számos külképviseleti szerv működött, ahol

⁸⁶ ABTL 4.1. A-3168/1:39, 1984

⁸⁷ ABTL 4.1. A-3168/1:40, 1984

⁸⁸ ABTL 4.1. A-3168/1:41, 1984

⁸⁹ ABTL 4.1. A-3168/1:30, 1984

⁹⁰ ABTL 4.1. A-3168/1:31, 1984

⁹¹ ABTL 4.1. A-3168/1:44, 1984

legálisan tevékenykedhettek magyar diplomaták is. Tökéletes lehetőségnek bizonyult ezen külképviseleti szervek fedőpozícióként való felhasználása. Ilyen helyszínekként szolgálhattak például a nagykövetségek. Az ottani hírszerzés legálisnak minősült, hiszen maga a fedőapparátus, amin belül a kém „diplomataként” tevékenykedett, legális volt.⁹² Fontos itt megjegyezni, hogy a különböző külképviseletek – például a nagykövetségek napjainkban is a legális külföldi hírszerzés alapköveként szolgálnak. A szocializmus során kialakított fedőpozíciók közül a második leggyakoribbak a magánjellegűek voltak, melyek általában az enyhülés során megindult turizmozgalmal függtek össze. Ha illegális fedőpozíciókról van szó, fontos, hogy egyaránt védjék az adott tiszteket és Magyarország hírnevét. Éppen ezért az illegális munkaköröknek és fedőpozícióknak nem lehetett semmiféle magyar vonatkozása, vagyis egy ilyen munkát végző hírszerző tiszt csakis olyan okmányokkal rendelkezhetett, amik semmiféle formában nem utalhattak Magyarországra.⁹³ Az operatív munka során az ügynökök például *fedés* alkalmazásával próbálták csökkenteni annak veszélyességét. „*A tőkés külfölsön végzett munka (...) kockázattal jár.*”⁹⁴ A hálózati munka kétségkívül folyamatos veszélyt jelentett minden benne operatív szinten résztvevő személyre, sőt, „*egy-egy dekonspirálódás nemcsak operatív, hanem politikai kárt is okoz.*”⁹⁵ Egy esetleges lelepleződés évekre visszavethette a két ország diplomáciai kapcsolatát, mely a hidegháború időszakában a szovjetizált és kapitalista hatalmak között egy hajszálon függött. A veszélyt tehát elismerték, a védekezés legfőbb módszere pedig a kiképzés tökéletesítése volt. Minél jobb ügynököket képeztek, annál kisebb lett az esélye a politikai károkozásnak. Kulcsszerepet kapott a gyakorlati oktatás, pontosabban a konkrét begyakoroltatás, hiszen a titkos hálózati személyek külföldön illegalitásban voltak. Nagy figyelmet fordítottak emellett az operatív tisztek pszichológiai felkészítésére is, például az esetleges *dekonspirálódás* esetén megfelelő magatartás érdekében. A kémelhárítás folyamatosan változtatta módszereit, ezért a hírszerzés legfőbb feladatának tekintette az állandó alkalmazkodást az elhárítás újításaihoz. Ezért volt szükség a munkakör módszertani kutatására, majd az új tapasztalatok visszacsatolására a gyakorlatba. Döntő vezetéselméleti feladat volt ezen kívül a középtávú tervezés: a több évre való előrejelző képesség előnyei egy-egy beszerzés hosszú időre elhúzódott kiküldetése kapcsán jelentek meg.⁹⁶ A veszély minden előkészület ellenére is fennállt, emiatt a feladat megkívánta a „tökéletes” ügynököket. Azok, akik túlzottan óvatosak voltak, megbénították a hálózati munkát, ami emiatt

⁹² ABTL 4.1. A-3168/1:45, 1984

⁹³ ABTL 4.1. A-3168/1:46, 1984

⁹⁴ ABTL 4.1. A-3168/1:18, 1984

⁹⁵ ABTL 4.1. A-3168/1, 1984

⁹⁶ ABTL 4.1. A-3168/1:33, 1984

eredménytelenül végződhetett. Azonban, ha valaki túlzottan magabiztos volt, nem feltétlenül vette számításba az ellenség tevékenységét, ezzel veszélybe sodorva magát, a hálózatot és akár az országot. A kettő véglet között az aranyközépút az volt, hogy ne legyen félelem, de maradjon meg egy egészséges veszélyérzet, mely folyamatos éberséget szül, emellett növeli a körültekintést és a szakmai ügyességet.⁹⁷ A szakmai állásfoglalás szerint a megfelelő szintű óvatosságot bátor szakmai fogásokkal kellett párosítani és ezzel félre kellett vezetni az ellenséget. Azonban akármilyen jól is volt felépítve az összeköttetésekkel álló hálózat és a középtávú terv, bármilyen magas szinten is működött a kiképzés, voltak olyan külső körülmények, melyek visszavethették az eredményes munkát. Az „ügynökhelyzet” összefoglaló néven emlegetett külső körülmény mindig az adott célországra vonatkozott. Ezt részletezve a hírszerzés eredményessége függött a két ország közötti kapcsolat jellegétől (hiszen minél barátságosabb kapcsolattal rendelkeztek és minél nagyobb jelentőséggel bírt ez a barátság, annál fedettebben folyt a munka). A hírszerző tevékenység eredményessége a külképviseleti szerv társadalmi/gazdasági beágyazottságán is múlt. Az ellenséges elhárítás ereje, nagysága, fejlettsége és a kémhírszerzés szintje is nagyban befolyásolta a hírszerzést. Emellett célravezető volt előre tudni, hogy a célországban hol vannak az egyes rendőri objektumok vagy olyan helyszínek/épületek, melyek rendőri védelem alatt állnak. Ez azért volt fontos, mert ez alapján ki lehetett következtetni, hogy mekkora veszéllyel járna egy esetleges találkozó szervezése az adott helyszínen. Az általam tárgyalt 1975 és 1985 közötti időszak első négy évében tetőzött enyhülés okán csökkent a bizalmatlanság és megnövekedtek a hivatalos- és magánutak, mely tényezők elősegítették a hírszerző munkát. Nyilvánvalóan ez „kétélű fegyverként” szolgált, hiszen ahogy a magyar kémkedés javult a külföldi terepen, úgy a kémelhárítás sokkal nehezebb és eredménytelenebb évek elé nézett.

Amennyiben az információgyűjtés sikeresen véget ért, megkezdődhetett a második fázis, azaz a tájékoztató munka. Ehhez elsősorban fel kellett dolgozni a megszerzett információkat, például ellenőrizni kellett azok valóságtartalmát. Mivel a dezinformálás a szembenállás korának nagy előszeretettel alkalmazott eszköze volt, minden egyes információban kételkedni kellett addig, amíg valóságtartalmának ellenőrzését nem sikerült elvégezni. Ezt a bizonyítási folyamatot nevezték „mérésnek”.⁹⁸ Ennek legáltalánosabb formája volt a friss értesülés összevetése egy már meglévő információval. A mérést leegyszerűsítette, ha a hír forrása maga a hálózati személy volt, azonban a beszerzett személy általában csak másod- vagy harmadrangú

⁹⁷ ABTL 4.1. A-3168/1:57, 1984

⁹⁸ ABTL 4.1. A-3168/1:20, 1984

hírforrásként szolgált. Miután megállapították, hogy az információ valódi, meg kellett vizsgálni, hogy mennyire volt titkos és mekkora jelentőséggel bírt, ennek alapján csoportokba sorolták. Ezután következett az *analizálás* és *szintetizálás*. Ezt tudhatták be elemző-értékelő munkafolyamatként, melyet olyan tisztek végeztek, akik az adott információ területének szakértői voltak. Az analízis során az információ értékét természetesen nem befolyásolhatta az, hogy az adott ügynök mennyi időt fektetett a megszerzésébe, de az igen, hogy az adott hír mennyire követi az információs célokat,⁹⁹ tehát mennyire egyezett a középtávú tervben meghatározott keresendő ismerettel. Alapvető igazság volt emellett, hogy a fontos, nagy horderejű információk általánosságban titkosak voltak. Ez nyújtja a legfőbb magyarázatot arra a korábban már említett tényre, miszerint a BM III/I nagy energiát fektetett a titkos hálózatok kiépítésébe. Az információk csoportosításához hozzátartozott a *szignalizációs jellegű hírek*¹⁰⁰ kiválasztása. Ezek általában rövid, figyelemfelhívó információk voltak, melyek a nemzetközi vagy biztonsági helyzetet érintő kérdésekkel függtek össze és dinamikusak voltak, vagyis gyors változást eredményezhettek. A *szignalizációs* jellegű hírek tömörnek, világosnak és egyértelműnek kellett lennie, általában nem csak a tudomásulvételt, hanem a gyors konkrét intézkedést is igényelték. A csoportosítás elvégzése után az információkat háromféle módon jelentethették meg: készülhetett *elemzett összefoglaló hírszerzőjelentés*, *hírszerzőanalízis* vagy megjelentethették az eredeti dokumentumot. Az elemzett összefoglaló hírszerzőjelentés egy terjedelmesebb anyag volt, melyben szerepeltek *szignalizációs* információk is, azonban emellett számos titkos hírt is tartalmazott.¹⁰¹ Ez a jelentéstípus volt az egyik legfontosabb hasznosítási forma, melynek egy-egy témáról előre megszabott időszakonként el kellett készülnie. Ezeknek esszenciális elemeként az ellenőrzött információk szolgáltak, a jelentések témája pedig összefüggésben állt a hírszerző apparátus legfontosabb érdeklődési köreivel, melyek a felső szintű hírigényeket elégítették ki. A hírszerzőanalízis tematikája bár jórészt megegyezik az előbbi összefoglaló jelentésével, azonban ez elsősorban nem az önálló információkat tartalmazta, hanem a belőlük készült analíziseket. A sokféle csatornán keresztül beérkezett anyagokat és a legális adattárban tárolt adatokat felhasználva készítették el, a végén általában egy felállított prognózissal is kiegészítve.¹⁰² Rövid, tömör, világos és kifejező stílus jellemezte.¹⁰³ Az információk megjelentetésére a harmadik módszer az eredeti dokumentumok megosztása volt. Feldolgozás szempontjából ez volt a legegyszerűbb, viszont ezeknek a kész

⁹⁹ ABTL 4.1. A-3168/1:21, 1984

¹⁰⁰ ABTL 4.1. A-3168/1:23, 1984

¹⁰¹ ABTL 4.1. A-3168/1:27, 1984

¹⁰² ABTL 4.1. A-3168/1:25, 1984

¹⁰³ ABTL 4.1. A-3168/1:26, 1984

dokumentumoknak a megszerzése jelentette a legnehezebb feladatokat. Megjelentetése történhetett kivonatolva, értékelve és rövidítve is. A továbbítás formáját a hírszerző apparátus, címzettjeit azonban a belügyminiszter határozta meg. Minden megszerzett anyag a hírszerzési szolgálatok tájékoztatására szolgált, azonban akadtak olyanok, melyek az adott minisztériumok vagy a párt információigényét elégítették ki. Az információfeldolgozó apparátus utolsó feladata a továbbítás előtt a „*fátyolozás*” volt: az információ végleges megformálása úgy, hogy a forrás kilétére ne derüljön fény.¹⁰⁴ A dokumentumokban úgynevezett *titkosítási záradékot* találhatunk, melyben az anyag személyessége, hitelességi szintje, kezelésére vonatkozó szabályok és a visszaküldés határideje került bejegyzésre. Fontos volt, hogy a hírszerzési anyagok kibocsátója, a hírszerzési apparátus egyfajta visszacsatolást kapjon a megosztott anyaggal kapcsolatban, hiszen ezzel kimutatható volt az apparátus munkájának színvonala, eredményei, illetve problémái.

2.2. A szervezet módszerei

A dolgozatomban korábban már szétválasztottam az illegális és a legális hírszerzést, alapjaiban különvettem a külföldi hírszerzést és megállapítottam, hogy a külföldön épített hálózat az illegális hírszerzésen alapult. A legális módszerek és formák, illetve a nyílt forrásokból álló hírszerzés (napjainkban OSINT-ként hivatkozhatunk rá) tagadhatatlanul fontos volt az 1975 és 1985 közötti időszakban is. Azonban a nyílt és legális eszközök kiszélesedtek napjainkra, tekintve, hogy egy demokratikus ország immár sok mindent megoszt a belső struktúrájával, működésével kapcsolatban a külvilággal. Ez a szuperhatalmi szembenállás időszakában korántsem volt így, ezért a hírszerző szolgálatok munkája (beleértve Magyarországot, a BM III/I-et) kisebb részben a legális, Külügyminisztérium adta lehetőségek útján történő hírszerzésre összpontosult, nagyobb részben pedig az illegális külföldi információszerzésen nyugodott. Az előbbi, legális formáció alapvető helyszínei a hivatalos nemzetközi érintkezés különböző területei voltak. Diplomáciai, gazdasági, esetleg kulturális kapcsolatok útján működött, ezért a legnyilvánvalóbb legális hírszerzés nagykövetségeken, követségeken, diplomáciai missziókon és konzulátusokon keresztül ment végbe.¹⁰⁵ Emellett akkreditált, nem szocialista külképviseletként tartották számon a különböző kereskedelmi kirendeltségeket, a közlekedési (légiforgalmi, hajózási, közúti és vasúti) irodákat, a kulturális propaganda irodáit – sajtóirodákat és a vegyes vállalatokat. Az ezeken keresztül végezhető hírszerzés legalitását

¹⁰⁴ ABTL 4.1. A-3168/1:29, 1984

¹⁰⁵ ABTL 4.1. A-3875:31, 1975

csupán az döntötte el, hogy a megszerzendő információ mennyire volt titkos, illetve, hogy az alkalmazott eszközök milyen mélységűnek bizonyultak.¹⁰⁶ A legális hírszerzés alapjait már részleteztem korábban, ezért ebben a pontban a mindkét oldalról előszeretettel alkalmazott illegális eszközökre és módszerekre térek ki. A témák, melyekkel kiemelten kívánok foglalkozni: a *célpontkutatás* és a *beszerzés*.

Célpontkutatásnak nevezhető az a folyamat, mely során azonosították a későbbiekben beszervezni kívánt személyt és információt gyűjtöttek róla. A célpontként beállított személy azzal a munkakörrel rendelkezett, amellyel kapcsolatban a magyar hírszerző apparátusnak információkra volt szüksége. Ilyenek voltak a nyugati országok Magyarországon szolgálatot teljesítő követségi diplomatai, a közlekedési vállalatoknak külföldi állampolgárságú, minél magasabb szinten álló alkalmazottjai, a kutatóintézetekben, külkereskedelmi vállalatokban minél magasabb munkakörrel rendelkezők köre.¹⁰⁷ Emellett a nyugati katonai szervezetekben, illetve hadiiparban szolgálatot teljesítők is kielégíthették a magyar információs igényt. Az állami és szolgálati titkok leginkább a külföldi minisztériumokban, kutatóintézetekben koncentrálódtak, így az ott dolgozók és a fontos és titkos állami dokumentumokat írók és kezelők is a beszervezni kívánt személyek közé tartoztak.¹⁰⁸ Az ezek megszerzésére irányuló leggyakoribb illegális eszközök az operatív figyelés, személyes felderítés, technikai eszközök útján való információszerzés, titkos kiemelés, rejtjelfejtés, illetve lehallgatások (iroda, gépkocsi, lakás, akár utca lehallgatása, rádiólehallgatás, telefonos lehallgatás) lehettek.¹⁰⁹ A „sötét hírszerzés” mindenképpen megemlítenedő, hiszen ez volt a legegyszerűbb módszer az embereken keresztül történő (napjainkban igen elterjedt nevén HUMINT) információszerzésre. A sötét hírszerzés során a hírszerző tiszt úgy próbált információt megtudni egy személytől, hogy másnak adta ki magát, szándékait ártalmatlannak állította be. A fontos stratégiai vállalatoknál vagy érzékeny állami szférában dolgozó személy sokszor úgy adott ki információt, hogy közben fogalma sem volt arról, hogy kivel áll szemben. Ha a hírszerző tiszt a sötét hírszerzés módszerével sikerrel járt, sokszor felfedte magát, elárulva valós szándékait és pénzjuttatással vagy ideológiai szimpátiakeltéssel próbált még több információt megszerezni. Ha ezt a külföldi személy már ellenezte, akkor sem került a hírszerző tiszt nagy veszélybe, hiszen ezen beszélgetések egyfajta kétélű fegyverként működtek: legtöbbször a beszervezni kívánt személy sem jelentette a történeteket, hiszen akkor kiderült volna, hogy bizonyos

¹⁰⁶ ABTL 4.1. A-3168/1:51, 1984

¹⁰⁷ ABTL 4.1. A-3161:18, 1976

¹⁰⁸ ABTL 4.1. A-3161:19, 1976

¹⁰⁹ ABTL 4.1. A-3168/1:17, 1984

információkat már kicsaltak tőle. A sötét hírszerzés bár illegálisnak minősült, nehezen volt nyomon követhető, emellett a többi módszerhez képest egyszerűbben és költséghatékonyabban lehetett végezni.¹¹⁰ Ha a célpontkutatás során értékes és előreláthatólag beszervezhető személyre bukkant a magyar hírszerzés, megkezdődhetett a beszervezési folyamat. Először meg kellett közelíteni a kijelölt személyt és meg kellett nyerni őt.¹¹¹ Minél fontosabb információt szolgáltatott ki egy személy, annál nagyobb volt a rá váró büntetés egy esetleges lelepleződés után, éppen ezért fontos volt a kölcsönös bizalom kiépítése, mely akár több évig is elhúzódó fokozatos bevonással vált lehetségessé. Ez idő alatt meg kellett ismerni a jelöltet, miközben ő is valamilyen mértékig szinten megismerhette a szervezetet. A jelölttel való kapcsolatba kerülés mindig semleges terepen történt. A két fél sosem lehetett egyenrangú, csakis a hírszerző tiszt irányíthatott és ő tudhatta, mit akar. Természetesen voltak olyan kézenfekvő lélektani kibúvók, mint amikor a jelölt végig úgy tett, mintha nem tudná, hogy hírszerző tiszttel áll szemben, mintha sötét hírszerzés áldozata lenne. Ez a jelölt részéről egyrészt önámítás volt, másrészt így volt lehetséges, hogy az esetleges *dekonspirálódást* követően a büntetés is kisebb legyen.¹¹² Az viszont biztos, hogy ez a kibúvó a hírszerzés számára inkább előnyként funkcionált, mint hátrányként. Mindig kellett egy beszervezési alap. Ez lehetett eszmei-politikai vagy mozgathatta anyagi érdekeltség, azonban a magyar állambiztonság szerint a biztos munkához idővel ennek is ki kellett bővülnie egy ideológiai ragaszkodással. Alapvető tény, hogy az önkéntes együttműködés mindig gyümölcsözőbb volt, mint a kényszerű, ezért a hivatalos álláspont szerint a hírszerző tiszt sohasem kényszeríthetett, csak meggyőzhetett.¹¹³ Ha az együttműködés legfőbb alapja anyagi, akkor ezt a magyar hírszerzés kettős módszerrel kivitelezte: egyrészt nagy értékű ajándékokat juttatott el a jelölthöz és hozzászoktatta ezekhez, hogy nehéz legyen lemondania ezekről, ezzel párhuzamosan pedig – ha a jelölt rossz anyagi helyzetben volt – a hírszerző oldal folyamatosan a kapitalista berendezkedést nevezte meg e probléma okaként. Fontos volt, hogy megőrizték a jelölt lelki nyugalmát, éppen ezért nem tudhatta, hogy mikor lépi át azt a bizonyos „határt”, amikor már, mint hálózati személyt kezelték, viszont a hírszerzési apparátus oldaláról ezt pontosan rögzíteni kellett, hiszen le kellett zárni a beszervezés folyamatát. Amennyiben egy ilyen procedúrát lezártak minősítettek, fel kellett jegyezni a következő információkat: a jelölt által szolgáltatott információk titkossági foka, az általa elfogadott ellenszolgáltatás rendszeressége és mértéke, a vele való

¹¹⁰ ABTL 4.1. A-3161:20, 1976

¹¹¹ ABTL 4.1. A-3168/1:48, 1984

¹¹² ABTL 4.1. A-3168/1:49, 1984

¹¹³ ABTL 4.1. A-3168/1:50, 1984

kapcsolattartás során alkalmazott illegális módszerek szintje és mélysége.¹¹⁴ Kiemelkedő fontossággal bírt, hogy a beszerző tiszt a beszervezettel való kapcsolatába egyre több konspiratív elemet vezessen be, például a beszerzési jelöltet egyre ritkábban keresse fel és olyan helyen találkozzanak, melyet kevésbé ellenőriztek. Ezzel a módszerrel, ha korábban fel is keltették a külföldi kémelhárítás figyelmét, lassan leépülőnek tettették a kapcsolatot.¹¹⁵ A beszerzett személyt nem mindig célpontkutatás útján találták meg, gyakran maga ajánlotta fel szolgálatait, azonban fontos szabály volt az apparátusban, hogy nem feltétlenül azokat szervezték be, akik jelentkeztek, hanem akikre szükség volt.¹¹⁶ Azok a magyar hírszerző szervek, amik az elhárítás területéről szándékoztak információt szerezni, leginkább egyedülálló adminisztratív beosztottakat kerestek és anyagi ajánlatokkal „csábították el” őket.¹¹⁷

Ha magát a hidegháborús hírszerzés világát szeretnénk feltárni és lehetőségeink engedik, érdemes mind BM III/I-es, mind pedig BM III/II-es (elhárítással foglalkozó) anyagokat vizsgálnunk. Míg az előbbiben a magyar hírszerzés eszközeit és módszereit boncolgatják, az utóbbi betekintést enged a magyar elhárításon keresztül a külföldi hírszerzés által használt eszközökbe és módszerekbe. A kettőt összevetve tettem szert azokra az ismeretekre, melyek segítségével a fejezetet megírtam. Mind a szervezeti felépítésben (hierarchikus rendszerek), mind a feladatkörökben megtalálhatóak voltak kisebb-nagyobb hasonlóságok, azonban az eszközök és módszerek tekintetében számtalan egyezés fellelhető. A legnagyobb különbséget talán a beszerzettek indítékarejti. Míg a nyugati beszerzés elsődleges eszköze az ideológiai szimpátia volt, a magyar (illetve idevehető szovjet) beszerzés alapját az anyagi juttatás szolgáltatta. Ez nem jelenti azt, hogy a magyar hálózat kiépítésében nem éltek volna az ideológiai szimpátiakeltés eszközével, csupán annyit tesz, hogy egy demokratikus országban (mint amilyenek a nyugati országok titulálhatóak) a társadalom nagy része oly módon meg volt elégedve az alapvető ideológiával, hogy egyedül az anyagi előrébb jutás lehetett az oka a hazaárulásnak.

¹¹⁴ ABTL 4.1. A-3168/1:50, 1984

¹¹⁵ ABTL 4.1. A-3168/1:52, 1984

¹¹⁶ ABTL 4.1. A-3168/1:53, 1984

¹¹⁷ ABTL 4.1. A-3168/1:42, 1984

3. Információs jelentések

Kutatásom során felfedeztem egy összesített dokumentumot, amely tartalmazza az összes elkészült magyar információs jelentést 1962 és 1990 között. A dokumentum az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában érhető el. A levéltári struktúrán belüli elhelyezkedését illetően az I. levéltár 1. szekciója tartalmazza az 1.11. Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinek iratait, ebben lelhető fel az „1.11.4. BM III/I Csoportfőnökségének iratai”¹¹⁸ akta – mely dokumentum a dolgozatom alapját képezi, azonban ez nem jelenti azt, hogy ez szolgált volna a fejezet egyetlen forrásaként. Amennyiben szükségesnek ítéltm, kikértem egyes anyagokat, és azok információit felhasználva folytattam az elemzést. Az összesített dokumentum mindegyik sorához saját jelzet szám tartozik, így az összes irat egyesével a levéltáron belül papíralapon kutatható. Én az 1975-1985 intervallumra vonatkozó jelentésekből dolgoztam. Fontos megjegyezni, hogy az általam kutatott összes anyag kétszer lett felülvizsgálva a rendszerváltás után. Mindkét felülvizsgálatot a rendszerváltáskor megalakult Információs Hivatal végezte. Az első a kilencvenes évek során történt meg, mely eredménye az összes anyagnál ugyanaz: a minősítést további évtizedekre fenntartják. Ezek az anyagok nem is lehetnének így kutathatóak, azonban történt egy újabb felülvizsgálat a kétezres években, mely során a 2003. évi III. törvény 2§ -re hivatkozva a minősítést a szervezet visszavonta.

Kutatási célomként határoztam meg, hogy kiderítsem, melyik országról, szervezetről, régióról, melyik évben pontosan hány ilyen jelentés készült. Ehhez arra volt szükség, hogy a jelentéseket minden felbukkanó témával (legyen az ország, régió, gazdasági vagy katonai szervezet, kontinens stb.) kapcsolatban összeszámoljam. Mindenekelőtt az országokra irányuló hírszerző jelentések megoszlását szeretném prezentálni. 1975 és 1985 között 103 különböző országról találtam hírszerző jelentést, és mindegyiküknél megszámloltam, hogy évről évre hogyan változott az információs iratok száma. Kutatásom ezen része kvantitatív, melyet a következő táblázatban szemléltetek:

Országok	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
Afganisztán	0	0	0	1	1	2	1	1	1	1	1
Albánia	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Algéria	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

¹¹⁸ HU-ÁBTL-I.-1.11.4.

Amerikai Egyesült Államok	1	26	18	18	18	20	34	31	28	28	29
Angola	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Argentína	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ausztrália	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ausztria	0	11	13	9	13	11	15	12	11	12	10
Banglades	0	0	0	1	2	1	2	1	1	0	1
Belgium	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bengália	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0
Bolívia	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Brazília	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bulgária	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1
Burma	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Chile	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ciprus	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Costa Rica	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0
Csehszlovákia	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1
Dánia	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Dél-afrikai Köztársaság	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Dominika	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0
Egyiptom	10	6	4	5	4	19	5	5	5	4	5
Equador	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1
Etiópia	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Finnország	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1
Franciaország	2	8	12	12	13	12	13	12	10	11	10
Ghána	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1
Görögország	4	2	1	4	5	4	4	3	3	7	3
Guayana	0	0	1	1	0	0	0	2	1	0	0
Guatemala	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0
Guinea	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Haiti	0	0	1	0	0	0	1	1	1	1	0
Hollandia	0	0	1	1	1	1	1	0	1	1	1
Honduras	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0
India	2	4	3	3	5	4	3	6	3	4	3
Indokína (régió)	0	1	1	2	1	1	1	1	0	1	1

Indonézia	2	1	2	1	1	3	1	1	1	2	4
Irak	1	1	1	1	1	3	3	2	1	3	1
Irán	2	0	0	2	5	6	4	3	2	2	2
Izland	0	2	0	0	0	1	1	0	1	1	1
Izrael	5	4	4	4	4	4	5	5	4	4	5
Jamajica	0	1	1	0	0	1	1	1	1	1	0
Japán	7	8	12	10	8	12	11	12	19	12	12
Jemen	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Jordánia	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Jugoszlávia	1	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1
Kambodzsa	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
Kanada	0	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Kenya	0	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Kína	8	10	17	15	16	18	20	16	17	18	19
Kolumbia	0	0	0	1	0	1	1	1	1	1	1
Kongó	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Korea	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kuba	0	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1
Kuvait	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Laosz	1	1	1	0	0	1	1	1	0	0	0
Lengyelország	0	0	0	0	1	1	5	4	3	2	4
Libanon	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Líbia	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Luxemburg	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
Magyarország	2	10	9	10	10	10	16	15	16	17	11
Malajzia	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Marokkó	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Mexikó	0	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1
Mozambik	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nagy-Britannia	0	2	2	3	3	5	4	3	2	2	1
Német Demokratikus Köztársaság	0	0	0	0	1	1	2	2	2	3	3
Német Szövetségi Köztársaság	0	27	27	30	27	29	22	26	30	28	25

Nicaragua	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0
Nigéria	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Norvégia	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Olaszország	0	7	10	8	9	8	12	10	11	11	9
Pakisztán	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Palesztina (régión)	2	2	3	2	1	3	3	2	1	1	1
Panama	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Paraguay	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1
Peru	0	2	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Portugália	3	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Puerto Rico	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1
Románia	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Salvador	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0
Spanyolország	0	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Svájc	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Svédország	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1
Szaúd-Arábia	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
Szingapúr	0	1	1	0	1	1	0	1	1	1	1
Szíría	2	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1
Szomália	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Szovjetunió	0	2	1	1	3	2	2	1	1	3	3
Szudán	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tajvan	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tanzánia	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Thaiföld	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Törökország	3	3	3	3	4	3	3	3	2	3	3
Trinidad és Tobago	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1	0
Tunézia	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Új-Zéland	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Uruguay	0	1	0	0	1	1	1	1	1	1	1
Vatikán	0	10	9	8	9	9	11	11	10	12	16
Venezuela	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vietnám	7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Zaire	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

1. ábra: A BM III/I országokra irányuló információs jelentéseinek megoszlása 1975 és 1985 között¹¹⁹ (saját készítés)

Aláhúzendő, hogy e táblázatban szereplő országok közel sem fedik le a korabeli világ összes országát, viszont 1975 és 1985 között specifikusan más országról nem készült a BM III/I részéről információs jelentés. Azért élek a „specifikusan” kifejezéssel, mert számos olyan irat szerepel az összesítésben, amely kontinensre, területre, régióra irányul, ezeket elenyésző kivétellel nem számoltam a táblázatban szereplő adatok közé. Kivételként vehető Palesztina és Indokína, melyek bár nem elismert országok, mégis a BM III/I specializáltan külön kezeli őket. Ez különösen Indokína tekintetében érdekes, hiszen a jelentésekben külön kezelik Vietnámot, Laoszt és Kambodzsát, és ezeket összefoglalva Indokínáról is készült jelentés.¹²⁰ Amennyiben olyan iratot találtam, amely két országra vonatkozott (pl. Kína-USA kapcsolatok¹²¹), a jelentést mindkét helyen rögzítettem.

Azonnal szembetűnik, hogy az összes keleti blokkon belüli országról készültek információs jelentések. Ezeknek száma lényegesen kevesebb, mint más – a nyugati tömb részeként működött – országokkal kapcsolatos dokumentumok száma. Bulgáriával kapcsolatban csak 1981-től, Csehszlovákiával kapcsolatban pedig csak 1979-től kezdődött specifikusan a hírszerzés és ezután is évi egy iratnál többet nem készítettek. A keleti blokk tagállamait átvizsgálva a legtöbb dokumentum Magyarországgal kapcsolatos. Ez természetes, bizonyítja azt a tényt, miszerint működött az országon belüli hírszerzés.¹²² Másik kiemelkedő számmal Lengyelország rendelkezik. A két ország nagyban hasonlított a keleti tömbben elfoglalt szerepének tekintetében: egybevágó utat bejárva a hetvenes-nyolcvanas évekre a szocializmus országai közül a legkedvezőbb életszínvonallal a Lengyel- és a Magyar Népköztársaság rendelkezhetett. Az időszakban érvényben lévő „Brezsnyev doktrína” alapjaiban megtiltotta a szovjet érdekszférába tartozó országok független politikai életét, így a történelmi jelentőségű lengyel-magyar barátság fenntartására csak a VSZ-en és KGST-n belül kerülhetett sor. Kutatásom során arra a megállapításra jutottam, hogy ezen jelentések nem az ellenséges hírszerzésre irányultak. A magyar és a lengyel hírszerzés társszervekként igen eredményesen együttműködtek, egymásnak anyagokat szolgáltatottak.¹²³

Első számú kutatási kérdésem arra irányult, hogy vajon mennyire volt aktív a Szovjetunióra vonatkozó információszerzés. Hipotézisemet – miszerint működött magyar hírszerzés a

¹¹⁹ HU-ÁBTL-I-1.11.4.

¹²⁰ ÁBTL RB/77, 1977

¹²¹ ÁBTL S-II/1/78, 1978

¹²² ÁBTL ES-3/75/I, 1975

¹²³ ÁBTL T-VIII/1981, 1981; ÁBTL T-VIII/84, 1984

Szovjetunió ellen – az adatok igazolják, azaz azt, hogy annak ellenére, hogy Magyarország csatlós állam volt, a magyar hírszerzés dolgozott ellene. Azonban az általam kikért és tanulmányozott Szovjetunióval kapcsolatos anyagok összességére igaz, hogy ezen jelentések – minden más országról szóló jelentéssel ellentétben – kizárólag nyílt információszerzésen alapulnak.¹²⁴ Ezt a dokumentumokban több helyen ki is emelik.¹²⁵

A Közel-Kelet országai vonatkozásában többségében hasonlóak a jelentésszámok, ezért csupán két országot szeretnék megemlíteni, amik különösen felkeltették az érdeklődésemet. Egyiptomot illetően a jelentések száma 4 és 6 között mozog évente, ám észrevehető két nagyobb számbeli megugrás: 1975-ben 10, majd 1980-ban 19 információs jelentést adtak ki az országról. Ennek okai után kutatva kiderült számomra, hogy a legtöbb Egyiptomra vonatkozó jelentés témája annak belpolitikai helyzete. Ezeket az anyagokat a BM III/I 6. Osztálya adta ki, témája többségében Anvar Szadat¹²⁶ antikommunista akcióinak terveire irányult. Vizsgálták az USA-Szadat politikai kapcsolatot, illetve az 1980 márciusában megalakuló „Egyiptomi Hazafias Front” elnevezésű agresszív kommunista ellenzékét. Ennek célkitűzései egyértelműen összeköthetőek a kor közel-keleti eseményeinek fontos részét képező Camp David-i egyezményvel.¹²⁷ A Front elvetette az USA-Izrael-Egyiptom kapcsolatot¹²⁸ és azt tervezte, hogy meghiúsítja a korábban lefektetett Camp Davidet, illetve támogatja a palesztinokat. Ezek az információk mind egyiptomi kormánykörökből érkeztek.

Afganisztánt illetően, egészen 1978-ig nem dolgozták fel az országot saját információs jelentésben, majd ezt követően évi egyetlen iratot adtak ki, egyedül 1980-ban vehető észre egy apró kiugrás 2 jelentéssel. A nemzetközi helyzet alapján (olajválság, szovjet intervenció Afganisztánban) úgy hittem, sokkal több jelentést készítettek az országgal kapcsolatban.

Az olajválság kérdéskörét érintve meg kell említenem, hogy az általam tárgyalt időszakban csupán egyetlen irat készült „Olajválság”¹²⁹ címmel, ez is 1975-ben, tehát az első olajválságra vonatkozott. A jelentés New Yorkból érkezett, ahol Ahmed Yamani¹³⁰ sejk, szaúd-arábiai olajminiszter javaslatára 10-12 delegáció képviselte az országokat. Ennek értelmében jelen volt az USA, Közös Piac delegáció, Japán, India, Szaúd-Arábia, Algéria, Venezuela, Irak, Irán és más országok, melyeket az irat nem említ. A konferenciától nem várt egyik fél sem

¹²⁴ ÁBTL T-6/79, 1979; ÁBTL T-6/80, 1980

¹²⁵ ÁBTL T-VII/85, 1985

¹²⁶ Egyiptom elnöke 1970 és 1981 között.

¹²⁷ ÁBTL PE-I/80, 1980

¹²⁸ ÁBTL PS-3/a/1975

¹²⁹ ÁBTL PS-1/d/75, 1975

¹³⁰ Szaúd-Arábia olajminisztere 1962 és 1986 között.

árcsökkenést. A jelentés leírja, hogy Magyarországot érdekelte, hogy kitől tudna olcsón olajat vásárolni. A dokumentum Líbiát és Irakot javasolta, mivel ott 10%-os árcsökkenés figyelhető meg Iránhoz, Szaúd-Arábiához és a kisebb olajegységekhez képest, melyek az USA olajpolitikájának vonalát erősítették. Bár ez az irat az 1973-as olajválság következményeit taglalja, nem jelenti azt, hogy az 1979-es olajválsággal nem foglalkozott volna a BM III/I, csupán azt, hogy más címmel látta el ezen anyagokat. Például jól megfigyelhető a megugrás az Iránra vonatkozó jelentésekben. Az évi 0-2 irat 5-re ugrott 1979-ben és 6-ra 1980 során.

A Görögországról és Törökországról szóló jelentések nagy része összefonódik: ezek neve általában „Görög-török kapcsolatok”¹³¹, „Görög-török viszony”¹³² vagy „Görög-török ellentét”¹³³. Nyomon követik a két ország diplomáciai kapcsolatának fokozatos javulását és a NATO tevékenységét az ügyben. Jegyzik például, hogy Joseph Luns, NATO főtitkár kifogásolta a törvénytelen török akciókat a hadgyakorlatok alatt. A levont konklúzió az maradt, hogy a konfliktusos viszony bár javul, nincs nagy előrelépés a két ország között.

Az ázsiai térséget áttekintve két ország rajzolódott ki leginkább a magyar hírszerzés célpontjaként: Japán és Kína, ez utóbbi jóval magasabb jelentésszámmal, egy évben átlagosan 16-tal. A válasz erre azonban nem a Szovjetunió-Kína közötti 1960-ra elmérgesedő viszonyban keresendő, sokkal inkább a magyar érdekekben. A Magyar Népköztársaság a hetvenes évektől egyre inkább nyitott Kína felé, majd Moszkva engedélye nélkül létrejött egy biztos kereskedelmi kapcsolat hazánk és Kína között.¹³⁴ Érdekesnek bizonyulhat a jelentések között az, hogy a Kínáról szóló anyagok között nem található olyan, ami az ország Közel-Kelettel fennálló viszonyát tárgyalta. Ez felveti a kérdést, hogy mennyire érdekelhette Kínát az olajválság az időszakban?

A második kutatási kérdésem arra irányult, hogy vajon melyik országról adták ki a legtöbb jelentést, és az általam felállított hipotézisben a kutatás elkezdése előtt az USA-t jósoltam. Ezt meg kell cáfolnom, mivel a bizonyított válasz az NSZK, összesen 271 információs irattal. Az USA a második helyen áll, 251 dokumentummal. Míg az NSZK-nál inkább a gazdasági oldalt akarták górcső alá venni, az USA tekintetében az érdekszférája, a katonai ereje és nemzetbiztonsági fejlettsége volt a lényeg. Ez nem jelenti azt, hogy az USA gazdasági helyzete ne lett volna jelentős, csupán azt véltem felfedezni a megoszlások alapján, hogy míg az NSZK

¹³¹ ÁBTL NA-I/82, 1982

¹³² ÁBTL NA-1/1975, 1975

¹³³ ÁBTL NA-1/80, 1980

¹³⁴ ÁBTL RB-1, 1975; ÁBTL S-III/81/II., 1981

gazdasági oldala, az USA általános ereje számított, ez magyarázható azzal, hogy az NSZK-val az 1970-es 1980-as évekre már szoros együttműködések léptek életbe, addig az USA-val szemben kialakított ellenségkép nehezebben tűnt el. A legtöbb és a legkevesebb jelentéssel rendelkező országokban közös jellemző az európai elhelyezkedés és nyugati berendezkedés: legmagasabb jelentésszámmal az NSZK rendelkezik (271), legalacsonyabbal pedig Luxemburg (2). A három talán legfontosabb nyugat-európai hatalom, Nagy-Britannia, Franciaország és Olaszország közös jellemzője, hogy valamennyien 1949-ben már elnyerték NATO-tagságukat. Azonban míg Nagy-Britanniának és Franciaországnak egészen jól sikerült az antikommunizmust fenntartani, Olaszország erősen küszködött ebben a kérdésben, sőt, a hidegháború időszakában Nyugat-Európán belül ott volt a legerősebb kommunista párt bázisa. Franciaországról 115, Olaszországról 95, míg Nagy -Britanniáról csupán 27 információs jelentés készült 1975 és 1985 között összesen. A Vatikán is meglepetést okozot, hiszen meglepően magas számban készültek róla jelentések. 1976-tól évi 8-10 jelentés adtak ki, mi több, 1985-ben 16 iratot adtak át az akkor mindössze 56 éves egyházi államra vonatkozóan. Kifejezetten elgondolkodtató, hogy ezek közül számos jelentés tartalma irányul a Vatikán és a harmadik világ viszonyára.

Az információs jelentések palettájában fellelhetőek azok az országok, melyekről minden évben konzekvensen egy dokumentum került átadásra. Ezen országok többsége gyenge ereje vagy távoli fekvése miatt a „jelentéktelen” csoportba tartozott, ilyen volt például Angola, Guinea, Nigéria, Szudán, Thaiföld vagy Tunézia. Ezekről évről-évre elemző összefoglaló hírszerzőjelentések készültek. Következtetésem az, hogy ezen országokban nem történt semmilyen esemény, amely az akkori állambiztonsági álláspont szerint érintené Magyarországot, hiszen, ha felfedezni véltek volna ilyesmit, a jelentések száma azonnali növekedésnek indult volna. Érdekesebb e tekintetben néhány egyéb ország, mint például Jugoszlávia vagy Románia, melyről szintén csak évi egy iratanyagot adtak le. Ezt kiváltképp különösnek tartottam, mert – álláspontom szerint – mindkét országgal szemben lett volna oka a Magyar Népköztársaságnak tüzetesebben végzett hírszerzésre. Jugoszlávia igen különleges helyzetben volt, bár szocialista berendezkedéssel rendelkezett, nem vallotta magát a keleti tömb tagjának, nem csatlakozott annak katonai vagy gazdasági szervezeteihez, sőt, az el nem kötelezettek mozgalmának egyik alapítója volt.¹³⁵ Tevékenysége kétséget keltett a szovjet internacionáléban, és mint tudjuk, a kétség mindig információsigényt szül. Románia bár hűséges VSZ és KGST tag volt, Magyarországgal igen konfliktusos viszonyt ápolt, sőt,

¹³⁵ ÁBTL T-1/78, 1978

kijelenthetjük, hogy a hidegháborús román külpolitika jóformán a magyar néppel szembeni agresszióval volt egyenlő.

Újabb érdekes részlete a táblázatban található információknak, hogy számos olyan ország van, amiről 1975-ben nem készült jelentés, csak 1976-tól. Példaként felhozva Albánia, Argentína, Brazília, Kongó, Norvégia mind azokhoz az országokhoz tartoznak, melyekről csak 1976-tól kezdtek évi egy anyagnak megfelelő hírt szerezni. Ennél még sokkal érdekesebb az USA és az NSZK esete, ami a két legvonzóbb ország volt a hírszerzés számára az általam vizsgált intervallumban. Az Egyesült Államokról 1975-ben egy anyag készült¹³⁶, az is inkább az algériai jelenlétére vonatkozott. Az NSZK tekintetében a helyzet még kardinálisabb: 1975-ben nem készült jelentés az országról, majd 1976-ban hatalmas ugrás figyelhető meg 27 információs irattal, ezt követően ez a magas szám kis kilengésektől eltekintve stagnál. Ennek fordítottjára is szolgáltat példát ez az összesítő dokumentum, elég ehhez a Vietnámmal kapcsolatos számokat megnézni. 1975-ben 7 jelentést adtak át róla, majd 1976-tól végig egyet. A válasz egy esetleges vezetésváltásban keresendő. Ebben az időszakban cserélték le Bogye Jánost a III/I éléről és kapta meg szerepét Rajnai Sándor. A vezetésváltással új elvárások jöhettek létre, nagyobb információéhség keletkezhetett az egyes országok felé.

Korábban már említettem, hogy nem csak specializáltan konkrét országokról vagy országon belüli területekről készültek információs jelentések az időszakban, hanem számos tágabb témakörben is. Leggyakoribb efféle jelentések a gazdasági szervezetekre (pl. EGK¹³⁷, KGST¹³⁸), katonai tömbökre (pl. NATO¹³⁹, VSZ¹⁴⁰), régiókra (pl. Közel-Kelet¹⁴¹, Dél-Európa¹⁴²) illetve a korszakban sűrűn elhangzott fogalmakra (el nem kötelezettek¹⁴³, harmadik világ¹⁴⁴) irányultak. Kutatásommal céloom kimutatni, hogy mely területek érdekelték a magyar hírszerzést és milyen mértékben. Ennek szemléltetéséhez a későbbiekben egy diagrammot állítok fel, majd az abból kivehető eredményeket részletezem. A diagram adatai között szerepel az összes információs jelentés, amit kiadtak 1975 és 1985 között. Ezen jelentések összességét 5 csoportra osztottam: NATO-EGK, VSZ-KGST, semleges, harmadik világ, Közel-Kelet. Természetesen jóval egyszerűbb lett volna két csoportba sorolni a jelentéseket „Kelet-Nyugat”

¹³⁶ ÁBTL PB-II/2-a/75, 1975

¹³⁷ ÁBTL AX-II/5/76, 1976

¹³⁸ ÁBTL T-I/83, 1983

¹³⁹ ÁBTL AX-I/5/77, 1977

¹⁴⁰ ÁBTL T-I/81, 1981

¹⁴¹ ÁBTL PS-3/78/II., 1978

¹⁴² ÁBTL AX-I/5/75, 1975

¹⁴³ ÁBTL AX-IX/76, 1976

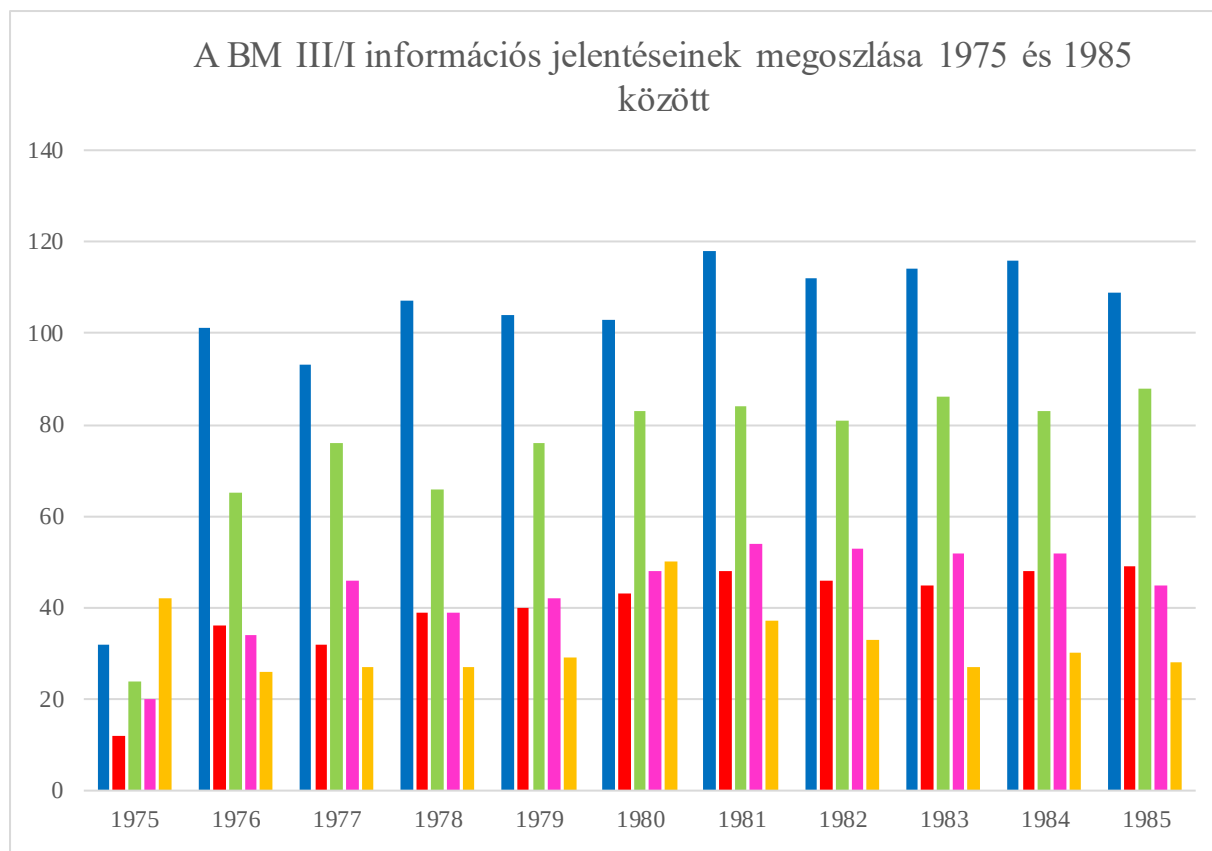
¹⁴⁴ ÁBTL K-II/2-c/77, 1977

alapján, de a hidegháborús nemzetközi kapcsolatok véleményem szerint ennél bonyolultabbaknak bizonyultak. Több olyan nyugati berendezkedésű ország van (pl. Szaúd-Arábia) vagy USA ellenőrzése alatt álló ország (pl. Panama), amit sorolhattam volna az Egyesült Államok és társai mellé, azonban nem tettem, mert más az, ha egy ország elkötelezett a nyugati szuperhatalom irányába és más, ha ez az elkötelezettség kétoldalú és egy katonai és/vagy gazdasági szervezettel deklarált. Ez az oka annak, hogy NATO (és EKG) tagokat választottam szét és több olyan ország, mely a korszakban nyugati elkötelezettségű volt, más csoportba került (pl. Ausztrália az USA mellett állt, azonban nem volt NATO vagy EKG tag, így hivatalosan véleményem szerint nem tartozott a „valós nyugati tábor” erősítői közé, ezért a semleges országokhoz soroltam). Jugoszlávia esete is igen érdekes: nem volt tagja a VSZ-nek vagy KGST-nek, és megesett, hogy erősen a nyugati félhez közeledett. Mindazonáltal nem lehet nyugatinak sem nevezni, tekintve, hogy bár sajátos módon, de szocialista kormányzást folytatott Tito, emellett az el nem kötelezett mozgalom egyik alapítója volt.¹⁴⁵ Ezen okból kifolyólag katonai és gazdasági szervezetek alapján osztottam meg az országokat, és azokat, amelyek egyikhez sem csatlakoztak, semleges országokként értelmeztem. A következő elvont fogalmam a harmadik világ lett, mely elnevezésű csoport a legtöbb országot tartalmazza, többségük afrikai vagy közép- és dél-amerikai kontinensen fekszik. Azokat az országokat és régiókat soroltam ide, melyek elmaradottságuk és/vagy gyengeségük miatt nem játszottak fontos szerepet a magyar hírszerzésben. Az utolsó általam kreált csoport a Közel-Keletre vonatkozik, azonban ezzel kapcsolatban vitatható, hogy mi számít közel-keleti és mi harmadik világbeli országnak. Véleményem szerint a közel-keleti országok lényegesen fontosabbak voltak a magyar információs munka számára, ezek az országok sokkal erősebben befolyásolták a nemzetközi helyzetet. Földrajzi alapon is nehéz feladat külön választani a kettőt, hiszen vannak olyan arab-lakta országok, melyek az afrikai kontinensen helyezkednek el (pl. Marokkó). Így a csoportba soroltam minden közel-keleti régióban fekvő és/vagy arab, perzsa vagy héber hivatalos nyelvvel rendelkező országot és területet.

Az 5 csoportot 3 különböző szempont (2 katonai és gazdasági szervezet, 1 régió, 2 elvont fogalom) alapján állítottam fel, mivel így láttam demonstratívnak. Azonban vannak olyan részletek, melyek így is további magyarázatra szorulnak. Ha egy adott irat két általam más csoportba sorolt országra és régióra, országra és szervezetre, két régióra vagy két szervezetre vonatkozik, én mindkét csoportba besoroltam, hasonlóan, mint ahogy azt a korábbi táblázat elkészítése során tettem két ország egy iratban való szereplésének tekintetében. Például egy

¹⁴⁵ ÁBTL T-1/78, 1978

„USA-katonai szakértők Algériában” című dokumentum egytel növeli mind a NATO-EGK csoport, mind pedig a harmadik világ csoportra vonatkozó hírszerző jelentések számát. Ennek megfelelően tehát 5 csoport készült, melyben egyaránt szerepelnek a fenti táblázatban látható országok, illetve az ezekhez kapcsolódó szervezetek és régiók. A csoportok tehát: NATO-EGK¹⁴⁶, VSZ-KGST¹⁴⁷, harmadik világ¹⁴⁸, Közel-Kelet¹⁴⁹, semleges¹⁵⁰.

2. ábra: A BM III/I információs jelentéseinek megoszlása 1975 és 1985 között (saját készítés)

¹⁴⁶ Belgium, Dánia, Egyesült Államok, Franciaország, Görögország, Hollandia, Kanada, Luxemburg, Nagy-Britannia, Norvégia, Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Törökország
Szervezetek: NATO, EGK

Fogalmak: kapitalista

¹⁴⁷ Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, Német Demokratikus Köztársaság, Románia, Szovjetunió
Szervezetek: VSZ, KGST

Fogalmak: szocialista

¹⁴⁸ Országok: Angola, Banglades, Bengália, Bolívia, Burma, Costa Rica, Dominika, Ecuador, Etiópia, Ghána, Guayana, Guetamala, Guinea, Haiti, Honduras, Indokína, Jamajica, Jemen, Kambodzsa, Kenya, Kolumbia, Kongó, Laosz, Mozambik, Nicaragua, Nigéria, Pakisztán, Paraguay, Peru, Puerto Rico, Salvador, Szomália, Szudán, Tanzánia, Trinidad és Tobago, Vietnám, Zaire

Fogalmak: harmadik világ

Térségek: Afrika

¹⁴⁹ Országok: Afganisztán, Algéria, Egyiptom, Irak, Irán, Izrael, Jordánia, Libanon, Líbia, Marokkó, Palesztina (régió), Szíria, Tunézia

Fogalmak: arab

Térségek: Közel-Kelet, Perzsa-öböl

¹⁵⁰ Országok: Argentína, Ausztrália, Ausztria, Brazília, Chile, Ciprus, Dél-Afrika, Finnország, India, Indonézia, Izland, Japán, Jugoszlávia, Kína, Korea, Kuba, Kuvait, Malajzia, Mexikó, Panama, Svájc, Svédország, Szingapúr, Tajvan, Thaiföld, Új-Zéland, Uruguay, Vatikán, Venezuela

Fogalmak: semleges, el nem kötelezett

A 11 éves intervallumban a NATO-EGK csoport összesen 1109 jelentést tartalmaz, ebből 908 vonatkozik konkrét országra. Ezt a számot elosztva az országok mennyiségével megkapjuk, hogy egy adott országra a csoporton belül átlagosan 60,5 jelentés jutott az időszakban összesen. Itt a legmagasabb az egy országra eső információs iratok száma, hiszen az ebben a csoportban lévő országok jelentették a legérdekesebb célpontot a magyar hírszerzés számára.

A VSZ-KGST csoportban összesen 312 jelentés van, ebből igen kevés, csupán 86 vonatkozik konkrét országra. Itt van a legnagyobb eltérés a két szám között, melynek oka az, hogy a keleti blokk országaira irányuló hírszerző jelentésekre rendkívül sokszor „Szocialista internacionáléként”¹⁵¹ hivatkoznak, ezzel egy jelentésbe foglalva több tagot. Bár a jelentés egyszer Jugoszláviára is hivatkozik szocialista tagállamként, de tekintve, hogy nem volt tagja sem a VSZ-nek, sem a KGST-nek, illetve megfigyelve Jugoszlávia akkori elhelyezkedését a nemzetközi szembenállásban az el nem kötelezett mozgalom egyik alapítójaként nem sorolhattam ide, sokkal inkább testhezálló számára a „semleges szerep”. A VSZ-KGST csoportban 1975 és 1985 között átlagosan egy országról 12,3 jelentést adtak ki összesen. A közel-keleti országokat illetően összesen 344 irat került kiadásra, ebből 276 témája volt egy specifikus ország. A csoporton belül legtöbbször Egyiptommal foglalkoztak, összesen 72 jelentés készült el az országról a 11 év alatt. A semleges országokról készült jelentésszám a második legmagasabb a NATO-KGST után: 815 irat, ebből 804 készült konkrét országról. A VSZ-KGST országokkal ellentétben itt a két szám között nincs nagy különbség, hiszen főként konkrét országokkal foglalkoztak és csak kevés dokumentum szól általánosságban a semlegességről vagy az el nem kötelezett mozgalomról. A harmadik világbeli országoknál már más a helyzet: 485 jelentés készült a csoportról, ebből 331 foglalkozik konkrét országgal, átlagosan 8,9 irat készült egy országról az időszakban. A sort itt India vezeti összesen 40 dokumentummal. Az ország bár 1947-ben diplomáciai kapcsolatot létesített a Szovjetunióval és a szovjet haderő támogatását élvezte a Kínával folytatott határháborúja alatt, sohasem lett a VSZ vagy KGST tagja, mégis a Szovjetunióval – annak „háttérként” nagyobb mértékű támogatást élvezett, mint a valós tagok.

A diagrammon kitűnik, hogy minden évben a NATO-EGK csoportról készült jelentések voltak a leggyakoribbak, ami – tekintve az ellenséges viszonyt – nem meglepő. 1981-ben készült a legtöbb jelentés erről a csoportról, de ez az évszám összességében a hírszerző jelentések számát illetően magas volt. Ezt szintén az olajválsághoz és a kis hidegháborúhoz kötöm, hiszen

¹⁵¹ ÁBTL AX-V/78/II., 1978

ekkoriban állt le teljesen a „*détente*” és szűnt meg egyúttal szinte minden pozitív eredmény, amit addig a két szuperhatalomnak sikerült elérnie.

Befejezés

Kutatásom során célként tűztem ki azt, hogy részletesen bemutassam a hidegháború időszakában folytatott magyar hírszerzés világát. Ehhez elengedhetetlen előzetesen ismerni a korszak sajátosságait, illetve Magyarország szerepét a szuperhatalmi szembenállásban. A dolgozat első fejezetében a két oldal erősségeinek és gyengeségeinek bemutatására, a „*détente*” növekedése, majd rohamos csökkenése okainak ismertetésére koncentráltam.

A második fejezetben egy reális és teljes képet kívántam festeni az állambiztonság hírszerzésre irányuló szervezetéről. Igyekeztem részletesen bemutatni a BM III/I szervezetét, feladatkörét, módszereit és eszközeit. Az anyagok stílusa, az információs célok és módszerek mind mélyen magukban hordozták a szocialista államberendezkedés jegyeit. A szervezet ma is működő jogutódja az 1990. március 1-ével létrejött Információs Hivatal. Ennek jelenlegi tevékenysége bár titkos, legfőbb célja azonban köztudott: hazánk nemzetbiztonságának elősegítése.

Kutatásom talán legérdekesebb vonalát az információs jelentések összesítő dokumentuma szolgáltatta. Az 1975 és 1985 közötti évek során összesen 103 különböző országra vonatkozó jelentést találtam, majd az összes országnál megszámláltam, hogy melyik évben hány jelentés kötődik hozzá. A számadatok témája alapján különböző csoportokat alakítottam ki, melyeket egy diagramban szemléltettem. A jelentésszámokhoz kapcsolódóan következtetéseket vontam le, azonban ezek közül egyik sem volt alaptalan. Minden általam levont következtetésnek bázisaként szolgáltak az adott témával kapcsolatos információs jelentések. A kutatási hipotéziseimet a korábbi munkálataim alapján tudtam kezelni.

Elsőszámú hipotézisem szerint a keleti blokkon belül is megjelent az ellenséges hírszerzés, illetve a Szovjetunióval kapcsolatban is jöttek létre információs akták. Ezt meg tudom erősíteni. Bár a szocialista államok közötti hírszerző iratok általában az együttműködő társszervek információ-szolgáltatásai voltak, ugyanakkor jelen volt a titkos és olykor ellenséges hírszerző tevékenység is. Sőt, a Szovjetunió képezte a keleti blokkon belüli hírszerzés szerves részét összesen 19 jelentéssel, bár kiemelendő, hogy ezek mindegyike nyílt úton készült, tehát a Szovjetunióval szemben nem találtam a levéltár anyagai között ellenséges hírszerzésre utaló jelet.

Második hipotézisemben feltételeztem, hogy az Amerikai Egyesült Államok képezte a korszak magyar hírszerzésének legfőbb célpontját. A valóságban azonban az NSZK-ról készült a legtöbb információs jelentés, összesen 271 darab 1975 és 1985 között.

Utolsó hipotézisemet a kis hidegháború köré építettem. Azt feltételeztem, hogy a nemzetközi helyzet 1979-től az Afganisztánra vonatkozó információs jelentések számbeli megugrását eredményezi. Ezt meg kell cáfolnom. Afganisztán esetében nem történt hirtelen növekedés az információs jelentésekben, viszont a Közel-Kelet tekintetében, főként 1980-ban igen.

Véleményem szerint nem szabad elfeledkeznünk az állambiztonság szerveivel kapcsolatos anyagokról. Folyamatosan kutatnunk kell őket, hiszen ezekből az iratokból kirajzolódik a titkosszolgálatok árnyéka. Ezen árnyékokból viszonylag pontos következtetéseket tudunk levonni a valós tevékenységükről. Ez nem más, mint egy tapasztalatokon alapuló tankönyv. Azért érdemes kutatni, hogy tanuljunk, például az akkor esetlegesen elkövetett hibákból és profitáljunk az eredményekből.

Irodalomjegyzék

Levéltári források

1. ÁBTL 4.1.-A-3875/1, A Bm III/II Csoportfőnökség központi és területi szervei, 1975 tevékenységének fő irányai, feladatai, munkaszervezésének elvei, szervezeti felépítése. A kémelhárítással foglalkozó szervek működési területei, objektumai, a szervek hatásköre, illetékessége, általános tevékenysége, eszközei és módszerei
2. ÁBTL 4.1.- A-3161, A kémelhárító szűrő-kutató-felderítő munka egyes kérdései, 1976
3. ÁBTL 4.1. A-3168/1 Állambiztonsági szolgálati ismeretek-Elhárítási ismeretek-1. kötet, 1984
4. HU-ÁBTL-I.-1.11.4., Információs jelentések, (1957) 1962-1990
5. ÁBTL S-II/1/78, 1978, Kína-USA kapcsolatok
6. ÁBTL PS-1/d/75, 1975, Olajválság
7. ÁBTL NA-I/82, 1982, Görög-török kapcsolatok
8. ÁBTL NA-1/1975, 1975, Görög-török viszony
9. ÁBTL NA-1/80, 1980, Görög-török ellentét
10. ÁBTL PB-II/2-a/75, 1975, USA-katonai szakértők Algériában
11. ÁBTL AX-II/5/76, 1976, A tagországok EGK-politikája, az EGK és a tagországok viszonya
12. ÁBTL T-I/83, 1983, KGST, Varsói Szerződés
13. ÁBTL AX-I/5/77, 1977, NATO
14. ÁBTL T-I/81, 1981, KGST, Varsói Szerződés
15. ÁBTL PS-3/78/II., 1978, Közel-Kelet
16. ÁBTL AX-I/5/75, 1975, A dél-európai USA politikáról
17. ÁBTL AX-IX/76, 1976, "El nem kötelezett országok"-általában
18. ÁBTL K-II/2-c/77, 1977, Ausztria kapcsolatai a "harmadik világ" országaival
19. ÁBTL AX-V/78/II., 1978, Szocialista Internacionálé
20. ÁBTL RB/77, 1977, Indokína
21. ÁBTL S-II/1/78, 1978, Kína-USA kapcsolatok
22. ÁBTL ES-3/75/I, 1975, Magyarországon történt aktuális események
23. ÁBTL T-VIII/1981, 1981, Lengyelország
24. ÁBTL T-VIII/84, 1984, Lengyelország
25. ÁBTL T-6/79, 1979, Szovjetunió

26. ÁBTL T-6/80, 1980, Szovjetunió
27. ÁBTL T-VII/85, 1985, Szovjetunió
28. ÁBTL PE-I/80, 1980, Egyiptom: belpolitikai helyzet
29. ÁBTL PS-3/a/1975, Egyiptom-Izrael
30. ÁBTL PS-1/d/75, 1975, Olajválság
31. ÁBTL RB-1, 1975, Kína
32. ÁBTL S-III/81/II., 1981, Kína gazdasági helyzete
33. ÁBTL T-1/78, 1978, Jugoszlávia
34. ÁBTL PB-II/2-a/75, 1975, USA: katonai szakértők Algériában
35. ÁBTL AX-II/5/76, 1976, A tagországok EGK-politikája, az EGK és a tagországok viszonya
36. ÁBTL T-I/83, 1983, KGST, Varsói Szerződés
37. ÁBTL AX-I/5/77, 1977, NATO katonai elvei
38. ÁBTL PS-3/78/II., 1978, Közel-keleti konfliktus
39. ÁBTL AX-I/5/75, 1975, A dél-európai USA politikáról
40. ÁBTL AX-IX/76, 1976, „El nem kötelezett” országok – általában
41. ÁBTL K-II/2-c/77, 1977, Ausztria kapcsolatai a „harmadik világ” országaival
42. ÁBTL AX-V/78/II., 1978, Szocialista internacionálé

Tudományos munkák, publikációk

43. BARÁTH Magdolna (2011): Támogatni vagy bomlasztani? Adalékok a magyar hivatalos szervek emigrációs politikájának változásához. *Betekintő* 2011/3, 6-8.
Online: https://real.mtak.hu/145794/1/2011_3_barath.pdf
44. BÉKÉS Csaba (2021) Hidegháború-enyhülés új megközelítésben. 2014, 3-14
<https://www.researchgate.net/publication/350459444>
45. KEMÉNY László (2019) A „hidegháború” és annak pszichológiai terepe. *Lélektan és hadviselés* – interdiszciplináris folyóirat, I. évf. 2019/1. szám. 27-42., 28
doi: 10.35404/LH.2019.1.27
46. MAGYARICS Tamás, BORHI László. Magyarország a hidegháborúban. *Múltunk* 2005/4 268-272, 270
Online: <https://real.mtak.hu/139172/1/magyaricst.pdf>

47. TAKÁCS Róbert. Magyar külkapcsolatok a hidegháborús nemzetközi környezetben.
Múltunk 2023/2,1-5
Online: <https://doi.org/10.56944/multunk.2023.2.4>

Internetes források

48. Arcanum Digitális Tudománytár, 2024.09.27.
Online: <https://adt.arcanum.com/hu>
49. Nemzeti Közszerológati Egyetem Online Könyvtár, 2024.09.27.
Online: <https://liberty.uni-nke.hu/liberty/opac>
50. The National WW2 Museum, 2020
Online: <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/greek-civil-war-1944-1949>
51. TARJÁN M. Tamás, Rubicon,
Online: <https://rubicon.hu/kalendarium/1947-marcius-12-a-truman-doktrina-meghirdetese>
52. Múlt-Kor, 2004
Online: <https://m.mult-kor.hu/cikk.php?id=14140>
53. National Museum of United States Air Force
Online: <https://www.nationalmuseum.af.mil/Visit/Museum-Exhibits/Fact-Sheets/Display/Article/196219/little-boy-atomic-bomb/>
54. Air Force Nuclear Weapons Center
Online: <https://www.afnwc.af.mil/About-Us/History/Trinity-Nuclear-Test/>
55. Truman Library, Timeline of the Cold War,
Online: https://www.trumanlibrary.gov/sites/default/files/TrumanCIA_Timeline.pdf
56. SZÜCS László. Az 50 megatonnás nukleáris szörnyeteg, Honvédelem, 2022
Online: <https://honvedelem.hu/hirek/az-50-megatonnas-nuklearis-szornyeteg.html>
57. TARJÁN M. Tamás. A kubai rakétaválság kezdete, Rubicon
Online: <https://rubicon.hu/kalendarium/1962-oktober-14-a-kubai-raketavalsag>
58. John F. Kennedy Library and Museum
Online: <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/cuban-missile-crisis>
59. The National Archives, Kennedy private Message on Cuba
Online: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/cold-war-on-file/kennedy-private-message-on-cuba/>

60. Grotius.com John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov üzenetváltása a kubai rakétaválság idején.
Online: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=YLTYYTD>
61. Arcanum Kézikönyvtár, A részleges atomcsend-szerződés.
Online: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/nato-16647/fegyverzetkorlatozas-leszereles-17791/az-atomfegyverekkel-foglalkozo-leszerelesi-egyezmények-17798/a-reszleges-atomcsend-szerzodes-177A0/>
62. Britannica.com, John Philip Jenkins, Julius Rosenberg and Ethel Rosenberg. 2024
Online: <https://www.britannica.com/biography/Julius-Rosenberg-and-Ethel-Rosenberg>
63. Senate.gov, Joseph R. Mccarthy: A Featured Biography
Online: https://www.senate.gov/senators/FeaturedBios/Featured_Bio_McCarthy.htm
64. Arcanum Kézikönyvtár, A SALT II. szerződés
Online: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/TenyekKonyve-tenyek-konyve-1/1989-46DA/leszereles-fegyverzetkorlatozas-fegyverzetcsokkent-es-6313/szovjet-amerikai-targyalasok-es-megallapodasok-a-hadaszati-fegyverek-korlatozasarol-6390/a-salt-ii-szerzodes-63AA/>
65. Magyar Helsinki Bizottság, A Helsinki Záróokmány jelentése.
Online: <https://helsinki.hu/emberi-jogi-szotar/helsinki-zarookmany/>
66. United Nations, United Nations Charter (full text) <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
67. Múlt-Kor, Terrorizmus és diplomácia: harminc éve történt a teheráni túszdráma. 2009,
Online: https://multkor.hu/20091104_terrorizmus_es_diplomacia_harminc_eve_tortent_a_teherani_tuszdrama
68. Office of the Historian, Foreign Relations of the United States. 1977–1980, Volume XVIII, Middle East Region; Arabian Peninsula,
Online: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1977-80v18/d45>
69. Múlt-Kor, Nagy szerepe volt a csillagháborús tervnek a Szovjetunió szétesésében. 2016
Online: <https://mult-kor.hu/nagy-szerepe-volt-a-csillaghaborus-tervnek-a-szovjetunio-szeteseseben-20160323?fbrkMR=desktop>
70. Education about ASIA, Volume 12 Number 3, Michael J. Green, 2007, The US-Japan alliance - A brief strategic history
Online: <https://www.asianstudies.org/wp-content/uploads/the-us-japan-alliance-a-brief-strategic-history.pdf>

71. Office of the Historian, Foreign Relations of the United States, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII
Online: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d56>
72. Office of the United States, Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Eastern Europe, Volume XXV
Online: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v25/d73>
73. CIA.gov, CIA, RDP80R01720R001200090001-5
74. ÁBTL Archantológia, Belügyminisztérium szervezeti egységei 1962-1990,
Online:
https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:10:15518022488801::NO:RP:P10_SZE_ID:111
75. A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség és szerveinek ÜGYRENDJE
Online: https://www.abtl.hu/files/forrasok/iii_ugyrend.pdf
76. ÁBTL Archantológia, Életrajzi adatok, Karasz Lajos
Online:
https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:15518022488801::NO:RP:P5_PRS_ID:24459
77. ÁBTL Archantológia, Életrajzi adatok, Földesi Jenő,
Online:
https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:15518022488801::NO:RP:P5_PRS_ID:62958
78. ÁBTL Archantológia, Életrajzi adatok, Rajnai Sándor (Reich Sándor)
Online:
https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:1684389729863::NO:RP:P5_PRS_ID:633762
79. ÁBTL Archantológia, Életrajzi adatok, Bogyé János
Online:
https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:1684389729863::NO:RP:P5_PRS_ID:895106

Ábrák

80. 1. ábra: Táblázat, Saját készítés, forrása: HU-ÁBTL-I.-1.11.4.
81. 2. ábra: Diagram, Saját készítés, forrása: HU-ÁBTL-I.-1.11.4.